

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2024

Bc. Jan Tomáš

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra filozofie a společenských věd

Násilí a agresivita člověka v kontextu sporu „nature vs. nurture“

Diplomová práce

Autor: Bc. Jan Tomáš

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Biologie – Základy společenských věd

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Rigel, Ph.D.

Hradec Králové, 2024

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Jan Tomáš
Studium:	P22P0721
Studijní program:	N0114A300053 Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Biologie, Základy společenských věd
Název diplomové práce:	Násilí a agresivita člověka v kontextu sporu "nature vs. nurture"
Název diplomové práce AJ:	Human Violence and Aggressiveness in the context of the "nature vs. nurture" dispute

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tématem diplomové práce je zkoumání agresivního a násilného chování člověka v kontextu sporu "nature vs. nurture". Konkrétněji bude ústřední otázkou vztah mezi příslušností k pohlaví/genderu a projevy lidské agresivity a násilí. Výchozím bodem bude snaha hledat biologické předpoklady vyššího výskytu agresivního chování u jednoho z pohlaví, ale práce se nebude omezovat pouze na oblast biologie (nature), nýbrž bude sledovat i vliv kultury v širokém slova smyslu (nurture). Její součástí je i zhodnocení, jak souvisí agresivní a násilné chování s vnějším prostředím, výchovou, genderovými sociálními rolami a stereotypy a dalšími sociokulturními fenomény. Představeny a diskutovány budou argumenty z obou táborů nature vs. nurture a na jejich základě bude prezentována samostatná pozice k základní výzkumné otázce.

1. BOURDIEU, Pierre. Nadvláda mužů. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-775-5.
2. GHIGLIERI, Michael. The Dark Side of Man: Tracing the Origins of Male Violence. Basic Books, 2000.
3. GOLDSTEIN, Joshua. War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. ISBN 978-0521001809.
4. HEISKANEN, Markku a Anni LIETONEN. Kriminalita a gender: Studie zaměřená na zastoupení mužů a žen v mezinárodní statistice kriminality. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-952-5333-99-2.
5. KASTEN, Hartmut. Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]. Praha: Portál, 2006. Spektrum (Portál). ISBN 80-7367-145-x.
6. LIPPA, Richard A. Pohlaví: příroda a výchova. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2.
7. SAPOLSKY, Robert M. Chování: biologie člověka v dobrém i ve zlém. Praha: Dokořán, 2019. Zip (Dokořán). ISBN 978-80-7363-947-1.
8. VAN VUGT, Mark. Gender Differences in Cooperation and Competition: The Male-Warrior Hypothesis. Psychological Science [online]. 2006, 18(1), 19–23 [cit. 2023-02-22]. Dostupné z: <http://www.professormarkvanvugt.com/images/files/malewarrior.pdf>
9. WRANGHAM, Richard a Dale PETERSON. Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence [online]. Houghton Mifflin Harcourt, 1996 [cit. 2022-05-06]. ISBN 9780395877432.

Zadávací pracoviště: Katedra filosofie a společenských věd,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Rigel, Ph.D.

Oponent: doc. Mgr. Ladislav Koreň, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 13.2.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26. 5. 2024

Bc. Jan Tomáš

Anotace

TOMÁŠ, JAN. Násilí a agresivita člověka v kontextu sporu „nature vs. nurture“. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2024. Diplomová práce.

Diplomová práce mapuje odbornou diskusi zaměřující se na agresivní a násilné chování člověka v kontextu sporu „nature vs. nurture“. Ústředním zaměřením práce je popis biologických (nature) a kulturních (nurture) vlivů, které by mohly vysvětlit vyšší výskyt agresivního a násilného chování u mužů v porovnání se ženami. Stať práce se dělí do sedmi hlavních kapitol. V první kapitole se práce zaměřuje na argumenty dokládající vyšší tendenci mužů k agresi a násilí. V následujících kapitolách práce popisuje některé významné vlivy převážně z pohledu biologie a v poslední velké kapitole je naopak dán prostor významným vlivům kultury v širokém slova smyslu. V rámci zkoumání jsou napříč celou prací prezentovány a diskutovány argumenty z obou táborů nature vs. nurture. Na základě této diskuse práce dochází k závěru, že na agresi a násilí působí jak biologické, tak kulturní faktory. Práce tak vyvozuje, že zvýšená míra fyzické agrese a násilí ze strany mužů v porovnání s ženami souvisí především s průměrně větší fyzickou silou, reprodukční strategií, výchovou, genderovou rolí a také se stereotypním vyobrazením maskulinity.

Klíčová slova: agresivita, násilí, nature vs. nurture, válečný gen, testosteron a agrese, my vs. oni, maskulinita a feminita, genderové stereotypy, agresivita a reprodukce, genderově zaměřená výchova

Annotation

TOMÁŠ, JAN. Human Violence and Aggressiveness in the context of the „nature vs. nurture“ dispute. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2024. Master's Thesis.

The diploma thesis maps the professional discussion focusing on aggressive and violent human behavior in the context of the „nature vs. nurture“. The central focus of the work is the description of biological (nature) and cultural (nurture) influences that could explain the higher occurrence of aggressive and violent behavior in men compared to women. The work is divided into seven main chapters. In the first chapter, the work focuses on arguments proving men's higher tendency to aggression and violence. In the following chapters, the work describes some significant influences mainly from the point of view of biology, and in the last large chapter, on the contrary, space is given to significant influences of culture in the broadest sense of the word. As part of the research, arguments from both nature vs. nurture camps are presented and discussed throughout the work. Based on this discussion, the thesis concludes that both biological and cultural factors influence aggression and violence. The thesis concludes that the increased level of physical aggression and violence on the part of men compared to women is primarily related to an average greater physical strength, reproductive strategy, upbringing, gender role and also to the stereotypical image of masculinity.

Keywords: aggression, violence, nature vs. nurture, war gene, testosterone and aggression, us vs. them, masculinity and femininity, gender stereotypes, aggression and reproduction, gender-oriented education

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu práce Mgr. et Mgr. Michalovi Rigelovi, Ph.D. za cenné rady, odborné vedení a trpělivost při zpracování této práce.

Obsah

ÚVOD	9
1. JSOU MUŽI VÁŽNĚ AGRESIVNĚJŠÍ A NÁSILNĚJŠÍ NEŽ ŽENY?	11
1.1 MUŽI A AGRESE.....	11
1.2 MUŽI A NÁSILÍ.....	13
1.3 MUŽI A HOMICIDA	17
2 GENETICKÉ FAKTORY	20
2.1 GENY A AGRESE	20
2.2 CHROMOZOM Y.....	23
3 TESTOSTERON.....	26
3.1 VÝZKUMY TESTOSTERONU NA ZVÍŘATECH.....	26
3.2 TESTOSTERON A ČLOVĚK	28
3.2.1 VÝZKUMY HLADINY TESTOSTERONU VE SPOJITOSTI S AGRESÍ.....	28
3.2.2 JAK SE TO TEDY MÁ S TESTOSTERONEM?.....	32
4 FYZICKÁ PREDISPOZICE MUŽŮ K AGRESIVITĚ	35
5 PSYCHICKÉ FAKTORY AGRESIVITY.....	37
5.1 MUŽSKÁ PSYCHIKA A AGRESE.....	38
5.2 MY VS. ONI.....	41
6 EVOLUCE, REPRODUKCE A AGRESE MUŽŮ	46
6.1 AGRESIVITA A REPRODUKCE	46
6.2 RIVALITA A KOMPETICE	49
7 KULTURA	52
7.1 DĚTSKÉ HRAČKY	52
7.2 CHLAPECKÁ AGRESE A STYL HRY	56
7.3 VÝCHOVA	59
7.4 STEREOTYPNÍ VYOBRAZENÍ MASKULINITY A FEMINITY	63
7.5 MASKULINITA A NÁSILÍ.....	67
ZÁVĚR.....	70
SEZNAM ZDROJŮ.....	73

Úvod

Nature versus nurture je starý vědecký a filozofický spor, který si dává za cíl odpovědět na otázku, zdali jsou vlastnosti člověka podmíněny a formovány spíše biologicky, a to především ve formě genů a hormonů, kdy se pak mluví o takzvané přirozenosti, anebo na druhou stranu prostředím, kdy primární roli hraje výchova a další socio-kulturní fenomény. V rámci tohoto sporu se tak nabízí konkrétní otázka, do jaké míry je agrese a násilí člověka podmíněno biologicky a jak velkou roli naopak hraje prostředí. Tato otázka je však o to důležitější v případě mužů, kteří v porovnání s ženami vykazují statisticky vyšší míru fyzické agrese a také fyzického násilí a oběti této agrese a tohoto násilí jsou taktéž především ostatní muži. Statisticky to jsou to opět muži, kteří páchají většinu trestných činů vraždy a jsou to též převážně muži, kdo jsou oběti těchto vražd. V neposlední řadě se potyčky gangů, ozbrojené konflikty či války týkají primárně mužů, přestože ženy a děti dozajisté trpí dopady těchto konfliktů.

Ačkoli musíme brát v potaz, že většina mužů není patologicky agresivních či násilných, i tak je agresivita a násilí mužů v porovnání s ženami dominantním jevem. Je potřeba se proto ptát, jaké kulturní či biologické fenomény (testosteron, evoluční adaptace, fyzická síla, výchova, média, segregace dětských skupin...) zapříčiňují tak velkou dominanci mužského pohlaví v rámci agrese a násilí a tím možná odpovědět na otázku, proč se toto chování v takovém měřítku u žen na rozdíl od mužů nevyskytuje.

Cílem diplomové práce je zmapovat diskusi *nature vs. nurture* v oblasti agresivity a násilí člověka a celkově zhodnotit předpoklady vyššího výskytu agresivního chování u mužů v porovnání s ženami, a to jak prizmatem biologie (*nature*), tak prizmatem kultury v širokém slova smyslu (*nurture*). V rámci toho budou představeny a mapovány argumenty autorů z obou táborů *nature vs. nurture*, kteří pochází z různých oborů, ať už se jedná o evoluční biologii, antropologii, sociologii či psychologii, a na základě této evidence bude prezentována samostatná pozice k dané problematice. Z důvodu šířky tématu a existence rozdílných typů agresivního a násilného chování se práce zaměřuje převážně na oblast fyzické agrese a fyzického násilí, kde jsou rozdíly mezi pohlavími zcela největší a v důsledcích, jako je ublížení na zdraví, znásilnění či válka, také velmi destruktivní.

Mezi stěžejní autory a autorky této práce tak například patří evoluční biolog David Michael Buss a evoluční psycholog Mark van Vugt, kteří poskytují pohled především na

evoluční problematiku agrese a reprodukce, nebo například antropolog Brian R. Ferguson, který předkládá cennou kritiku a často opačný pohled právě v této oblasti. Za zmínku stojí také psychologové Alice H. Eagly a Valerie J. Steffen a jejich rozsáhlá meta-analýza se zaměřením na gender a agresi, či antropoložka Debra L. Martin zaměřující se na bioarcheologii a pojetí maskulinity u historických societ. Dalšími autory jsou sociolog Pierre Bourdieu a psycholog Hartmut Kasten, ze kterých práce čerpá především v oblasti kulturních faktorů, jako je například pohlavně specifická výchova či pojetí genderové role. Mezi další stěžejní autory patří také teoretik mezinárodních vztahů Joshua S. Goldstein a neurobiolog Robert Sapolsky, kteří ve svých pracích široce zpracovávají problematiku agresivity a násilí a jejich závěry jsou proto cenné v mnoha oblastech této diplomové práce.

Práce se dělí do sedmi hlavních kapitol, které mapují jak biologické, tak kulturní vlivy související s agresí a násilím. V první kapitole se práce zabývá statistikou agrese, násilí a homicidy a snaží se tak doložit, že zmíněného chování, a to především v jeho fyzické podobě, se dopouští především muži a je proto potřeba hledat faktory, které k těmto rozdílům vedou. Další kapitoly se tak zaměřují především na vlivy biologické (nature), kde práce hovoří o vlivu genů či vlivu kontroverzního hormonu testosteronu. Dále práce popisuje různé fyzické a psychologické adaptace související s agresí a násilím a také řeší evoluční mechanismy ve spojitosti s reprodukcí. V poslední kapitole se práce naopak věnuje vlivu kultury v širokém slova smyslu, kdy ústředními tématy této kapitoly jsou fenomény související s dětstvím (genderově specifická výchova, dětská hra, segregace dětských skupin, dětské hračky...) a vliv stereotypního pojetí maskulinity, femininity a genderových rolí.

Práce se tak snaží do jisté míry pokračovat v již načatém tématu mé předešlé bakalářské práce s názvem „*Násilí a agresivita člověka z pohledu evoluce*“, kdy závěr práce vybízel k dalšímu zkoumání v této oblasti, a především tak nabádal k výzkumu biologicko-kulturních faktorů souvisejících s agresí a násilím člověka.

1. Jsou muži vážně agresivnější a násilnější než ženy?

V literatuře nemusíme hledat dlouho, abychom narazili na popis mužů, kteří v porovnání s ženami představují stvoření s větší tendencí k agresi a násilí. Při tomto hledání se však nemusíme zaměřit pouze na jedno vědecké odvětví a můžeme se tak poohlédnout relativně zeširoka, protože tato prohlášení najdeme jak v psychologické, antropologické či sociologické literatuře. Například v roce 1974 Eleanor E. Maccoby a Carol N. Jacklin publikovaly knihu s názvem „*Psychology of Sex Differences*“, kde obě psycholožky dochází k závěru, že muži jsou obecně agresivnější než ženy. K závěru, že muži jsou především agresivnější fyzicky, dochází také o 20 let později R. A. Baron a D. R. Richardson ve své práci „*Human aggression*“ z roku 1994 (O’Leary, 2000, s. 686), nebo také Rolf Loeber a Dale Hay v díle „*Key Issues in the Development of Aggression and Violence From Childhood to Early Adulthood*“ z roku 1997 (Ruth a Howard, 2004, s. 92). Na téma mužské agresivity se vyjádřil i americký sociolog Michael Kimmel, který píše že: „*muži mají od přírody na rozdíl od žen tendenci k násilným typům chování*“ (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 256).

Démonický popis mužů nalezneme i v názvu na obálkách knih, kdy popis agresivního muže od přírody zprostředkovává například spisovatel Michaela P. Ghiglieriho v knize s názvem „*The Dark Side of Man*“ (Ghiglieri, 1999) anebo americký primatolog a antropolog Richard Wranghama, který ve své knize „*Demonic males*“ taktéž předkládá, že muži jsou od přírody nebezpečnější a násilnější než ženy (Wrangham a Peterson, 1996). Otázkou tedy je, jak k těmto závěrům několik na sobě nezávislých autorů dochází. Můžeme vážně konstatovat, že muži jsou v průměru agresivnější a násilnější než ženy, anebo se pouze jedná o stereotypní vyobrazení mužů založené na našich intuicích?

1.1 Muži a agrese

Studie psycholožek Eleanor Maccoby a Carol Jacklins z roku 1974 předkládá analýzu stovek studií zaměřených na rozpoznávání fádních stereotypů a ověřených empirických důkazů. Z této analýzy vyplynulo, že mezi agresivitou mužů a žen je výrazný rozdíl, a to ve všech kulturách a v každém věku. Tyto závěry by také potvrzoval výzkum J. W. Whittinga a B. B. Whitting z roku 1975 (Whittig a Whitting, 1975), kdy bylo pozorováno 6 velmi odlišných kultur po celém světě a ve všech kulturách se chlapeci jeví jako agresivnější (Goldstein, 2001, s. 136). Dále pro zajímavost: větší agresivitu

mužů nachází také W. Douglas Frost a James R. Averill ve spojitosti s každodenním hněvem (Eagly a Steffen, 1986, s. 323).

Pozdější výzkumy agresivity však dokládají, že mezi pohlavími není takový výrazný rozdíl, jak Maccoby a Jacklins dokládají. Novější meta-studie tak ukazují, že mezi agresivitou mužů a žen není tak velký rozdíl, ačkoli muži mají stále navrch ve všech typech agrese. Tyto závěry dokládá práce Janet Hyde, která v roce 1986 dělala meta-analýzu zaměřující se na 143 studií a ve všech typech agresí a ve všech formách zkoumání vyplývá mužské pohlaví jako agresivnější, i když rozdíly mezi muži a ženami jsou někdy nepatrné (Goldstein, 2001, s. 137).

Na práci Hyde následně navázaly psycholožky Alice H. Eagly a Valerie J. Steffen v té době z Purdeovy univerzity v Indianě. Ty zpracovaly meta-analýzu (50 předešlých studií) zaměřenou na agresivitu mužského a ženského pohlaví (Goldstein, 2001, s. 137). V analýze se zaměřily pouze na dospělé, tedy dětská agrese do analýzy nezasahovala. Z jejich analýzy taktéž vyplývá, že muži jsou v průměru agresivnější než ženy (a to jak fyzicky, tak psychicky), ačkoli se v jednotlivých studiích objevují značné rozdíly, a to kvůli rozdílnému zaměření jednotlivých studií: *„není zde kategorie studií, ve které by byly ženy agresivnější než muži“* (Eagly a Steffen, 1986, s. 324). Autorky dále zmiňují, že největší rozdíl mezi muži a ženami byl v rámci fyzické agrese, kde muži projevovali mnohem větší agresi než ženy, což bylo potvrzeno taktéž například R. A. Baronem a D. R. Richardsonem v díle *„Human aggression“* z roku 1994 (O’Leary, 2000, s. 686). Co se týče psychické agrese, zde nebyly rozdíly tak patrné (Eagly a Steffen, 1986, s. 310). Výsledky meta-analýzy hodnotí proto Eagly a Steffen slovy: *„dle očekávání, muži vykazovali a také byli terčem většího množství agresivity než ženy“* ... (Eagly a Steffen, 1986, s. 322) ... *„rozdíly agresivity mezi pohlavími nejsou u dospělých překvapivě v průměru nějak velké v porovnání s jinými druhy sociálního chování jako je pomoc a neverbální typy chování. Ačkoli Maccoby a Jacklin v roce 1974 vyjádřili, že agresivita je jediné sociální chování, u kterého je ostrá hranice mezi pohlavími, naše kvantitativní studie literatury sociální psychologie vyvozuje, že agresivita není největším rozdílem mezi pohlavími u dospělých“* (Eagly a Steffen, 1986, s. 323).

Jasno ohledně fyzické agrese mužů má taktéž psycholog Lee Copping. Ten v roce 2017 v knize *„The Wiley Handbook of Violence and Aggression“* píše, že data v této oblasti jsou rozsáhlé (cituje například meta-analýzu Johna Archera z roku 2004, či další

práce z let 2001–2010) a muži se na základě těchto dat jeví konzistentně fyzicky agresivnější než ženy. Copping k tomu taktéž dodává, že tento fakt vyšší agrese mužů v porovnání s ženami se objevuje takřka univerzálně napříč časovými obdobími, kulturami i věkem, a proto jsou tyto údaje dle jeho slov takřka nepopíratelné (Copping, 2017).

Na základě rozsáhlých meta-studií (Hyde, 1986; Eagly a Steffen, 1986; Archer, 2004) se dá usoudit, že muži mají větší tendenci k agresivnímu chování než ženy, avšak tento rozdíl mezi muži a ženami není tak markantní, jak předvíдалy starší studie. V rámci těchto rozdílů se zdá být největší rozdíl v případě fyzické agrese, zatímco u psychické agrese jsou rozdíly zanedbatelnější. Ačkoli ženy taktéž jako muži projevují agresi, a to často jinou formou než přímo fyzicky, muži se dle studií zdají být stále agresivnější než ženy.

1.2 Muži a násilí

Podíváme-li se na násilí, autoři napříč literaturou uvádí, že většinu násilí mají na svědomí muži. Jen pro představu: světová zdravotnická organizace (WHO) definovala násilí jako: „*úmyslné použití či hrozbu použití fyzické síly nebo moci proti sobě, jiné osobě, proti skupině či komunitě, a to síly (moci), která má, nebo s vysokou pravděpodobností bude mít za následek poranění, smrt, psychickou újmu, poruchu vývoje či osobnosti*“ (WHO Violence Prevention Unit, 2022). O násilných činech, jakožto primárně mužské aktivitě tak píše například americký teoretik mezinárodních vztahů Joshua S. Goldstein (Goldstein, 2001, s. 148) či George J. Malcolm pracující pod katedrou psychologie lékařské fakulty v Londýně¹ (Malcolm, 1997, s. 303): „*Bez ohledu na to, jaké jsou důvody pro násilí dospělých mužů, ať už medicínsky či společensky podmíněné, tento profil je viditelný a jeho destruktivita je nepopíratelná*“ (Malcolm, 1997, s. 304). Na toto téma píše například i britská spisovatelka a feministka Jill Tweedie: „*nejvíce násilí, nejvíce zločinů... není spácháno člověkem jako takovým, ale je spácháno muži,*“ (Malcolm, 1997, s. 295) a v podobné notě píše Steve Hall: „*tvrzení, že muži páchají drtivou většinu fyzického násilí je nejspíš tím nejpřesnějším faktem, který kriminologie nabízí*“ (Watson, 2007, s. 731). Všechny tyto výroky nejspíš čerpají

¹ St. Bartholomew's and Royal London Hospital Medical School Queen Mary and Westfield College, United Kingdom.

z různých zdrojů statistik, které jak regionálně, tak globálně poukazují na dominantní zastoupení mužů u násilných činů.

Například americká autorka Sandy White Watson (University of Louisiana Monroe) uvádí, že dle Národního výboru pro násilí z roku 1990 (ang. National Committee on Violence 1990) 95 % všech násilných zločinů v USA mají na svědomí muži (Watson, 2007, s. 731). Dále antropoložka Debra L. Martin v roce 2021 dokládá, že 84 % všech zadržených pro násilný útok v USA jsou muži (Martin, 2021, s. 170). Abychom nezůstali pouze u USA jakožto západní kultury, antropoložka Victoria Burbank sledovala několik měsíců komunitu 600 Aboridžinců v Austrálii. Ve svém sledování zaznamenala 793 případů agresivního chování, kdy 97 % případů měli na svědomí muži za použití nebezpečné zbraně (Buss, 2014, s. 295).

Na celosvětové úrovni nabízí seriózní statistiku zase sociolog a hlavní výzkumný pracovník v Evropském institutu pro prevenci a kontrolu kriminality (HEUNI) Markku Heiskanen a výzkumná pracovnice HEUNI Anni Lietonen. Ti se v práci s názvem „*Kriminalita a gender*“ (ang. „*Crime and gender*“) zaměřili na zastoupení mužů a žen v mezinárodní statistice kriminality. Tato práce byla vypracována pro Evropský institut pro prevenci a kontrolu kriminality při OSN a vychází primárně ze dvou zdrojů (Heiskanen a Lietonen, 2019, s. 9). Prvním zdrojem je Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, zaměřující se na světovou kriminalitu, a druhým zdrojem je Evropská statistická ročenka kriminality a trestního soudnictví, která naopak představuje statistické informace na evropské úrovni (Heiskanen a Lietonen, 2019, s. 13). Z mezinárodní statistiky tak vyplývá, že v roce 1993 bylo zastoupení mužů a žen u násilných činů v poměru 5:1 a v roce 2012 stále dominují muži, ačkoli tento poměr klesl na 3:1 (Heiskanen a Lietonen, 2019, s. 22). V rámci ublížení na zdraví byly odsouzené osoby k odnětí svobody v roce 1999 z 90 % muži, v roce 2003 z 90,9 % muži, v roce 2006 z 91,8 % muži a v roce 2010 z 90,4 % muži (Heiskanen a Lietonen, 2019, s. 71). Podíváme-li se na také na Českou republiku, tak muži v České republice nejsou výjimkou: „*Násilné trestné činy páchají více muži než ženy a jsou z nižších sociálních vrstev*“ (Vichlenda a Krček, 2011, s. 195). Zdá se tedy, že muži mají větší tendenci k násilí a zároveň většina obětí násilí jsou taktéž muži (Malcolm, 1997, s. 303).

Co se týče sexuálního násilí (za období 2009–2013, data z 51 zemí), tak 99, 2 % všech podezřelých a 98, 1 % trestně stíhaných z trestného činu znásilnění byli muži

(Heiskanen a Lietonen, 2019, s. 51, 53) a skoro všechny oběti těchto znásilnění byly převážně ženy (Heiskanen a Lietonen, 2019, s. 48). Také německý psycholog Hartmut Kasten uvádí, že v případě sexuálního násilí na dětech tomu není jinak, kdy oběti jsou častěji dívky než chlapci a pachatelé jsou z 90 % případů muži, a to především muži z blízkého okolí oběti (Kasten, 2006, s. 111–112).

Zajímavou kritiku těchto čísel přináší ve svém díle „*The Second Sexism*“ profesor filozofie David Benatar (Univerzita v Kapském Městě, Jihoafrická republika). Ten píše, že sexuální násilí jako takové není často nahlášeno, což platí o to více v rámci mužských obětí. Mužské oběti hlásí sexuální násilí méně často než ženy a vysvětlením může být mužská genderová role či obava, že sexuálnímu násilí na mužích například ze strany ženy nebude uvěřeno či bráno dostatečně seriózně. To, že dané případy nejsou brány dostatečně seriózně, vidí Benatar jako největší problém a toto rozdílné nahlížení na mužské a ženské oběti sexuálního násilí vysvětluje Benatar na následujícím experimentu: Subjektům byla představena následující situace – stopující 20letý student byl nabrán autem dvěma osobami, které byly však ozbrojeny a v poušti studenta donutili k sexuálním aktivitám – podle obhajoby pachatelů byl však akt konsensuální. Tato situace byla podána s různými kombinacemi pohlaví pachatelů a oběti. Z výzkumu vyplývá, že subjekty v experimentu navrhovaly přísnější tresty v případě mužského pachatele v porovnání s ženskými pachateli a stres oběti (zároveň s pravděpodobností, že oběť byla donucena, nikoliv že byl akt konsensuální) hodnotili nejvýše v situaci muž–žena a nejnižší v situaci žena–muž (Benatar, 2012, 36–40).

Benatar pokračuje, že muži jsou také častěji oběti sexuálního násilí ve vězení což by opět napadalo tezi, že sexuální násilí se mužů jakožto obětí netýká. Celkové situaci také nepřidává fakt, že legislativy některých států nejsou dostatečně vybaveny zákony, které by dostatečně řešily situaci sexuálního násilí na mužích a pohled zákona na znásilnění muže a ženy je někdy silně disproporční. Benatar také napadá představu, že sexuální násilí je pouze záležitostí mužských pachatelů. Celkový poměr pachatelů ženského pohlaví výzkumy dle Benatara odhadují od 2 % až do 60 % a Benatar proto počítá s čísly mezi jednou třetinou až něco málo pod jednou polovinou. V rámci toho proto píše, že sexuální násilí na muži ze strany ženy není tak vzácné, jak by se mohlo očekávat. (Benatar, 2012, 36–40).

Mužské oběti sexuálního násilí tedy zřejmě existují, ale i přesto se mimo vězeňské podmínky jeví sexuální násilí mužů na ženách jako častější jev než sexuální násilí mužů na mužích. Toto by potvrzovala například nedávná studie Johna C. Thomase a Jonathana Kopela: „*V západních zemích, jako je Spojené království, USA a severské země, se má za to, že prevalence znásilnění nebo sexuálního napadení muže mužem představují 5 až 10 % všech sexuálních útoků každý rok. Podle statistik kriminality ministerstva vnitra pro Anglii a Wales došlo během finančního roku 2010–2011 celkem k 9901 znásilněním obětí ve věku 16 let a starších, z nichž 9509 byly ženy (96 %) a 392 z nich byli muži (4 %)“* (Thomas a Kopel, 2023).

Dále několik autorů podotýká, že ne všichni muži jsou násilní a kritizují tak vztahování kriminality menšiny násilných mužů na všechny muže jako takové. Tento argument hezky vystihuje John G. Macchietto v díle „*Aspects of male victimization and female aggression*“ který říká: „*vyšší kriminalita mužů neodpovídá vyšší agresivitě všech mužů, avšak odpovídá pouze konkrétní hyper-agresivní podskupině mužů*“ (Malcolm, 1997, s. 301). Argumenty k tomuto tvrzení dodává i Malcolm, ten na obranu mužů argumentuje: „*pouze 7 % adolescentních mužů stojí skoro za 75 % všech násilných činů,*“ (Malcolm, 1997, s. 301) nebo také Martin: „*zatímco většina násilí je způsobena muži, ne všichni muži se na násilí podílí, avšak podílí se na podpoře existující mocenské struktury ovládané muži*“ (Martin, 2021, s. 171). Podle těchto autorů tedy stále přetrvává stereotypní představa násilných mužů, ačkoli se ukazuje, že většina mužů žije nenásilný život (Malcolm, 1997, s. 306).

Shrneme-li výše uvedené, tak předložená čísla napovídají, že muži mají v průměru na rozdíl od žen větší tendenci k fyzickému a do jisté míry také sexuálnímu násilí. Musíme však brát v potaz, že ne všichni muži jsou násilní a statistika může spíše projektovat minoritu násilných mužů a problematika sexuálního násilí taktéž není jednoduše černobílá. Dále musíme brát v potaz, že mužské násilí a poměr vůči násilí ženskému se liší zeměpisně a taky časově. To znamená, že statistika mužského násilí uváděna v USA nemusí platit například v Africe či v Asii a statistika z USA z roku 1950 nemusíme zcela vypovídat o současném dění v USA. Také práce předkládající světovou statistiku (Heiskanen a Lietonen, 2019) se musí vypořádat s problémem velkého množství dat z různých zemí s různými právními řády, kdy každá země může považovat jiné činy za protiprávní a taky je může rozdílně klasifikovat, což značí těžkou komparaci a analýzu těchto dat. Další problematikou statistických dat je také fakt, že ne všechny trestné činy

(v tomto případě násilné činy) musí být evidované. Podíváme-li se však na výše uvedená čísla, i přes všechny zmíněné limitace jsou statistiky v rámci mužského násilí natolik nakloněny na mužskou stranu, že můžou snad i dostatečně potvrdit zvýšenou fyzickou násilnost mužů.

1.3 Muži a homicida

Kromě fyzického násilí se také zdá, že muži jsou nejčastějšími pachateli homicidy. Například D. Ollis a I. Tomaszewski v díle „*Gender and violence project: position paper*“ z roku 1993 píšou, že muži mají na svědomí většinu vražd (Watson, 2007, s. 731). Toto tvrzení potvrzuje také v roce 2021 Debra L. Martin: „91 % všech vražd je způsobeno muži“ (Martin, 2021, s. 170). K tvrzení vyšší mužské vražednosti se přidává i evoluční psycholog David M. Buss, který zase uvádí, že vraždy v Chicagu během let 1965 až 1980 byly z 86 % způsobeny muži a oběťmi byli z 80 % taktéž muži (Buss, 2014, s. 290). Krom toho Buss také uvádí: „na základě FBI kriminálních statistik, více než 16 000 vražd proběhne v USA každý rok. Z těchto vražd je více než 80 % způsobeno muži“ (Buss, 2014, s. 309). Buss k těmto datům dodává, že ačkoli se čísla v jednotlivých kulturách budou lišit, i tak ve všech známých kulturách jsou vrazi i oběti těchto vražd převážně muži (Buss, 2014, s. 290).

Zůstaneme-li ještě chvíli u Spojených států, časopis „*Mother Jones*“ uvádí statistiku ohledně masové střelby v USA mezi lety 1982 a 2023. Dle této statistiky bylo 143 incidentů způsobeno muži, 4 incidenty způsobeny ženami a u 2 případů byl jak muž, tak žena. To by znamenalo, že u 97 % případů masové střelby v USA mezi lety 1982 a 2023 figurovali muži (Statista research department, 2024).

Co se týče globálnější statistiky, Heiskanen a Lietonen zpracovali data 43 zemí z let 2010–2012 a z této analýzy vyplývá, že v průměru 94 % vězňů odsouzených za vraždu byli muži a rozdíly mezi kontinenty nejsou výrazné (Heiskanen a Lietonen, 2019, s. 45). Stejně číslo uvádí také Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), kdy podle těchto dat získaných ze 74 zemí z let 2010–2017 bylo 94 % odsouzených za vraždu mužského pohlaví (Global Study on Homicide, 2019, s. 23). Krom toho muži také zabíjejí častěji v rámci partnerských vztahů, což vychází z meta-analýzy psychologa Johna Archera (University of Central Lancashire): „ve všech rozsáhlých studiích, grafy partnerské homicidy ukazují, že většina vrahů jsou muži, ačkoli poměr se v rámci studií velice liší“ (O’Leary, 2000, s. 686).

Co se týče obětí vražd, tak samo jako tomu bylo u násilí, tak i v rámci vraždy jsou oběti vražd převážně muži a tento fakt dokládá hned několik autorů (Zrzavý, 2004; Kasten, 2006; Martin, 2021)². Jednu statistiku najdeme například v práci evolučního psychologa Marka van Vugta a jeho kolegů, kteří pracují se statistikou ministerstva spravedlnosti Spojených států amerických a vyplývá z ní, že mezi roky 1980 až 2008 bylo 77 % všech obětí mužského pohlaví. Na základě toho Vugt a kol. vyvozují, že vyjma znásilnění jsou muži zaměřeni výhradně proti ostatním mužům, a ne proti ženám (van Vugt, 2012, s. 674).

Dále například z kompilace 35 studií M. Daly a M. Wilsona z roku 1988 vyplývá, že v jakékoliv kultuře, o které existují data, je zabíjení mezi muži mnohem vyšší než zabíjení mezi ženami a neexistuje kultura, kde by se v téže kultuře násilný konflikt mezi ženami přiblížil konfliktu mezi muži (Buss, 2014, s. 293). Český profesor zaměřující se na evoluční biologii, Jan Zrzavý, proto píše: „*obecně platí, že muži zabíjejí nepřibuzné muže nesrovnatelně častěji, než ženy zabíjejí jiné ženy. Tato vyšší agresivita mužů je známa ze všech kultur, od !Kungů (na 19 zaznamenaných vražd, kdy muž zabil muže, nepřipadá ani jedna vražda, kdy by žena zabila ženu) až po moderní Kanadu (na 2 965 vražd muž-muž připadá 175 vražd žena-žena, tedy 94 % vražd se odehrálo mezi muži)*“ (Zrzavý, 2004, s. 69).

Toto násilí mezi muži tak v nejvyhrocenější podobě představuje například boje mezi gangy, složenými primárně z mužů (van Vugt, 2012, s. 673) či ozbrojené konflikty a války na mezinárodní úrovni, kterých se opět z velké většiny účastní pouze muži. Válka je tedy exkluzivně aktivitou mužů a většina obětí jsou opět muži (Goldstein, 2001, s. 148; Buss, 2014, s. 301; van Vugt, 2012, s. 673; Martin, 2021, s. 170).

Celkové situaci také nepomáhá fakt, že většina pachatelů trestných činů jsou muži. Globálně tak muži v rámci kriminality jako takové silně dominují nad ženami, které

² To, že jsou oběti mužské agrese a mužského násilí především muži, souvisí s našim tématem proto, že tento fakt je jedním z klíčových argumentů vysvětlující původ mužské agrese na základě evolučního pohledu. Tento pohled tak vysvětluje, že reprodukční strategie mužů počítá s konkurencí ostatních mužů a souvisí tak s mechanismy k potlačení či odstrašení této konkurence. Tento pohled tedy říká, že jelikož je přístup k ženám spojený s reprodukcí (a tedy i reprodukčním úspěchem), je logické, proč ženy nejsou tak často cílem fyzické agrese či násilí, na rozdíl od mužů, kteří jako konkurenti představují pro ostatní muže riziko (více v kapitole 6, např. str. 47–48).

vykazují kriminální činnost v porovnání s muži minimálně (Heiskanen a Lietonen, 2019, s. 21). Tyto závěry platí i pro Českou republiku, kde v roce 2009 bylo 87 % všech známých pachatelů mužského pohlaví (Vichlenda a Krček, 2011, s. 64). Ačkoli kriminalita jako taková nemusí souviset s agresivitou či násilím (například podvod s agresivitou či násilím moc nesouvisí), tak v průměru vyšší tendence mužů ke kriminalitě může osvětlit, proč někteří autoři píšou o mužích v horším světle, než jak je tomu u žen.

Zdá se tedy, že muži páchají trestné činy vraždy častěji než ženy a také většina obětí těchto vražd jsou opět muži. Vraždnost mezi muži je tedy častějším jevem než vraždnost mezi ženami a tento fakt je sledován napříč kulturami, a dokonce je některými autory považován za univerzální. Taktéž v případě válečných konfliktů, kdy zabíjení lidí může nabírat astronomických rozměrů, se války účastní taktéž primárně muži. Jelikož je toto chování destruktivní a stojí životy jiných lidí, je potřeba brát mužské sklony k homicidě seriózně a ptát se, jaké faktory vedou k tomuto chování.

2 Genetické faktory

Genetika a geny jsou již dlouho součástí diskuse týkající se lidského chování a také v našem případě součástí diskuse zaměřené na agresivitu a násilí. Člověk má kolem 20 000 genů a genem se myslí úsek DNA kódující určitý protein (jsou tedy takovým receptem, který říká, jak pomocí různých aminokyselin vytvořit určitý protein). Proteiny jsou pro organismus klíčové, a proto informace v genech obsažené jsou pro život a správný chod organismu esenciální (Kohoutová, 2013, s. 202). Ačkoli se pohled na význam a vliv genů v průběhu doby měnil, přeceňování funkce genů stále přetrvává jako jeden z populárních argumentů vedoucích k přílišnému biologickému determinismu a možné demonizaci mužů. Tyto argumenty poukazují na to, že geny utváří člověka a lidská agrese a násilnost musí tedy být jakýmsi způsobem obsažena v určitém genu či genech, které kódují toto chování. Tyto závěry jsou posilovány studiemi na zvířatech, kdy například u myši knock-outování (vypnutí, vyřazení) určitého genu korelovalo s vyšší agresí (Scott a kol., 2008, s. 739–743). Následující text se mimo jiné zabývá těmito dvěma základními otázkami: Do jaké míry souvisejí geny s agresí a násilím u člověka? Lze ukázat na konkrétní gen, který lze považovat za příčinu agrese?

2.1 Geny a agrese

Na úvod je dobré zmínit, že geny kódují tvorbu proteinů, přenašečů, neurotransmiterů a dalších nezbytných látek v organismu. Kódují relativně to, kým jsme a bez informací obsažených v genech bychom nemohli existovat. Z tohoto důvodu (a z logiky věci) nemůžeme říct, že by geny s agresí či násilím vůbec nesouvisely. Biolog a neurolog Robert Sapolsky proto vysvětluje, že geny agresivní chování určitě do jisté míry ovlivňují, protože kódují celého člověka, tedy i jeho chování (Sapolsky, 2019, s. 22).

Zároveň však nemůžeme říct, že by geny měly ovlivňovat a řídit agresivní a násilné chování stoprocentně. Toto tvrzení vyvrací několik autorů (Wilson, 1993; Goldstein, 2001; Zrzavý, 2004; Sapolsky, 2019), kteří se shodují na tom, že na geny má vliv prostředí a celkový kontext situace a nejedná se proto o žádnou nevyhnutelnost, která by závisela na genetické výbavě jedince (Sapolsky, 2019, s. 22). Toto prokazují i některé výzkumy: „*některé podmínky prostředí interagují s genetickými faktory takovým způsobem, že naznačují, že rozvoj agresivity vyžaduje přítomnost jak genetických, tak environmentálních faktorů*“ (Cadoret a kol., 1997, s. 301–322). Také například Goldstein vysvětluje, že vliv prostředí (kultury) a biologie (genů) je na sobě kauzální. Goldstein

proto popisuje, že sociální vztahy působí na chování jedince, což zároveň způsobuje změnu v anatomii a fyziologii jedince a tyto změny se projeví také na biochemické úrovni a expresi genů. Opačně by se zase dalo říct, že exprese genů ovlivňuje biochemii, ta působí na anatomii a fyziologii, což tak samo způsobuje změnu chování jedince za vzniku sociálních vztahů (Goldstein, 2001, s. 129–131). Tyto závěry Goldsteina taktéž potvrzují novější výzkumy: „*odlišné genetické pozadí odlišně moduluje individuální vnímavost k životnímu prostředí a zároveň různé podmínky prostředí odlišně ovlivňují genovou expresi, intimním a fascinujícím způsobem, který vědci nyní začali odhalovat*“ (Palumbo a kol., 2018). K tomu, že chování není determinováno pouze geny, se přiklání i Zrzavý. Ten je dokonce toho názoru, že u složitějšího chování nemá vůbec smysl konstatovat, zdali je chování ovlivněno kulturně či geny, protože to je vždy kombinace obojího (Zrzavý, 2004, s. 19) a pakliže chceme studovat agresi či násilí člověka, je lepší spíše pochopit motiv (např. co to vrahovi přinese) než pátrat v genetice (Zrzavý, 2004, s. 36–37).

Celkově se tedy jeví, že geny nemají tak velkou úlohu v chování člověka, jak by se mohlo zdát (Sapolsky, 2019, s. 200) a pokud se přímo nějaký konkrétní gen do chování zapojuje, je to vždy v kontextu interakce s prostředím a gen samotný nemá nějak velký účinek (Sapolsky, 2019, s. 220). Sapolsky proto píše: „*Geny jsou regulovány prostředím ve všech jeho podobách*“ (Sapolsky, 2019, s. 202). Bereme-li tak v potaz výše uvedené, mohli bychom i přesto ze souboru lidských genů vybrat jeden jediný gen, o kterém bychom i tak mohli konstatovat, že se do jisté míry jedná o gen „pro“ agresivitu či gen „pro“ násilí?

Například pozornost upoutal gen pro enzym monoamin oxidázu A (MAO-A), který rozkládá serotonin a poruchy MAO-A jsou spojené krom dalších efektů s agresivitou (Gupta a kol., 2015, s. 21–38). U myší s absencí tohoto genu byla laboratorně pozorována zvýšená agrese a impulzivita, a to z důvodu zvýšeného 5-HT³ (Scott a kol., 2008, s. 739–743). Málo aktivní variantu MAO-A proto vědci a média

³ Serotonin (5-hydroxytryptamin) je neurotransmitter, který slouží k přenášení vzruchů v nervové soustavě. Nízká hladina serotoninu je spojována se změnami nálad, depresí, podrážděností či agresivitou. MAO-A serotonin rozkládá, a proto málo aktivní forma MAO-A způsobí množení serotoninu v synapsi. V případě abnormální hladiny serotoninu dojde ke snížení vnímavosti serotoninových receptorů na serotonin, což vyvolává podobný efekt jako při serotoninovém nedostatku (Sapolsky, 2019, s. 222).

nazvali jako válečný gen. Ten je vázaný na chromozom X a má větší účinek na muže. Enzym MAO-A byl taktéž zpopularizován tím, kdy u jedné nizozemské rodiny, která měla tento gen vyřazený z činnosti (to způsobilo, že se serotonin množil v synapsi), byla pozorována zvýšená agresivita a antisociální chování – později se ale ukázalo, že členové rodiny trpěli mentální retardací. Dle Sapolského má tedy MAO-A vliv nepatrný a je silně závislý na vlivu prostředí, jako je třeba trauma v dětství (Sapolsky, 2019, s. 222). Tato spojitost mezi geny, negativní zkušeností a agresí byla prokázána i dalšími výzkumy: *„Bylo prokázáno, že specifické genetické varianty v interakci s negativními environmentálními zkušenostmi během prenatálního života, dětství a dospívání ovlivňují rozvoj dlouhotrvajícího agresivního chování a psychiatrických poruch v dospělosti s významnými sociálními, právními a morálními důsledky“* (Palumbo a kol., 2018).

Ačkoli se ukazuje, že vliv MAO-A je nepatrný a silně závislý na vlivu prostředí, ve spojitosti s tímto genem v roce 2009 italský soud snížil obžalovanému trest o jeden rok a o pár měsíců později bylo v USA sníženo obvinění z úkladné vraždy (1st degree murder) na méně „závažný“ typ vraždy (voluntary manslaughter). V obou případech byl při obhajobě použit argument genetické predispozice (MAO-A), což bylo shledáno jako relevantní. Psychiatr Matthew L. Baum (Harvardova univerzita) tyto dva případy komentuje a přiklání se k názoru Sapolského, kdy píše, že genetické varianty MAO-A mají vliv na násilí pouze v případě kombinace s nepříznivým vlivem okolí (týraní v dětství). Na základě současných důkazů proto tvrdí, že důvody pro zmírnění trestů v kontextu MAO-A jsou slabé a je potřeba více výzkumů v této oblasti, které by vedly k lepšímu pochopení těchto mechanismů (Baum, 2013, s. 287).

Posuneme-li se od MAO-A, podobně je tomu u výzkumů zaměřených na geny pro receptory testosteronu, geny pro receptory estrogenu (Sapolsky, 2019, s. 228–229,232) či geny pro oxytocinový receptor (Sapolsky, 2019, s. 227), kdy výzkumy poukazují na jakousi korelaci mezi těmito geny a agresí, avšak výsledky studií nejsou konzistentní a vliv těchto genů je malý a opět závislý na prostředí.

Vypadá to tedy, že geny určené „pro“ jeden typ chování spíše neexistují a vztah mezi konkrétním genem a chováním je velmi nepřímý (Sapolsky, 2019, s. 210–211). Zároveň představa násilných mužů poukazuje na určitou nezbytnou míru sofistikovaného chování, které počítá s číháním na nepřítele, hlídkováním na hranicích, či na kalkulaci výhod vyplývajících z agrese. Dle antropologa Richarda Briana Fergusona je proto

hloupost si myslet, že takto složité chování mohlo být kódováno jediným genem pro „agresivitu“ (Ferguson, 2011, s. 254).

Vypovídají tedy geny samy o sobě o zvýšené mužské agresi? Vypadá to, že spíše ne. K tomuto názoru se přiklání například Goldstein, který vysvětluje, že kódování genů v případě agresivity není spjata se specifickým pohlavím, a tedy argument genů nelze využít k vysvětlení vyšší míry mužské agrese a násilnosti (Goldstein, 2001, s. 139). Krom toho nelze ani hledat spojitost mezi často zmiňovaným testosteronem, jakožto zdrojem mužské agrese, a geny, protože takový gen pro testosteron neexistuje, jelikož testosteron není protein (Sapolsky, 2019, s. 228).

Agresivita a násilí je tedy složité chování a ačkoli se věda a genetika v posledních letech hodně posunula, tak o interakci mezi prostředím a geny pořád nevíme dostatek: „*Přestože bylo dosaženo značného pokroku v našem chápání role, kterou hrají geny v agresivním, násilném a antisociálním chování, stejně jako v interakci mezi genetickými a environmentálními faktory, přesné mechanismy, kterými genetické faktory přispívají k tomuto chování, stále nejsou v současnosti plně pochopeny*“ (Rebollo-Mesa a kol., 2010).

2.2 Chromozom Y

Zůstaneme-li ještě chvíli u genetiky, zajímavým mýtem v rámci tohoto oboru byla také představa, že agresivní a válečná povaha mužů je zakódována na mužském pohlavním chromozomu Y. Chromozom Y je pohlavní chromozom (*gonozom*), který se účastní určení pohlaví – u člověka nesou muži pohlavní chromozomy XY a ženy nesou pohlavní chromozomy XX. Pakliže by agresivita a násilnost vycházela z pohlavního chromozomu Y, který se vyskytuje až na výjimky pouze u mužů, (*Swyer syndrome*, 2022) vysvětlovalo by to, proč to jsou právě muži, kteří projevují větší agresi než ženy a činí také většinu násilí.

S mýtem válečnosti chromozomu Y jsou do jisté míry také spojováni muži s pohlavními chromozomy XYY. V případě pohlavních chromozomů XYY (kdysi označováno jako „Supermale“) se jedná o chromozomální syndrom (přesněji gonozomální numerickou aberaci) s výskytem u 0,1 % populace (Wilson, 1993, s. 50), kdy jsou v karyotypu člověka přítomny dva chromozomy Y (Nussbaum, McInnes, a Willard, 2004, s. 426).

Americký biolog Edward O. Wilson v rámci tohoto syndromu píše, že se dříve myslelo, že muži s nadbytečným chromozomem Y končí častěji ve vězení (Wilson, 1993, s. 50), statisticky páchají více trestných činů (Goldstein, 2001, s. 140) a častěji se přiklání k agresivnímu a antisociálnímu chování (Kasten, 2006, s. 112–113). Proti tomu se však staví Goldstein s tím, že tyto trestné činy většinou nemají násilný charakter a také tato kriminální činnost spíše souvisí se sníženým IQ těchto XYY mužů, než že by se jednalo o agresivitu (Goldstein, 2001, s. 140). To také potvrzuje výzkum psychologa Hermana A. Witkina a jeho kolegů, kteří zjistili, že jediná zjištěná odchylka mužů XYY je snížená inteligence a z toho vyplývá, že se tito muži vyskytují ve vězení častěji jen proto, že se nechají snadněji odhalit (Wilson, 1993, s. 50).

Dalším argumentem je například argument „z evoluce“. V rámci tohoto argumentu je předkládáno, že muži, jakožto typičtí lovci prozkoumávající svět mimo jeskyni a střetávající se s venkovním nebezpečím, si geneticky zakódovali agresivitu, jakožto přirozenou reakci na ohrožující či nepřátelské situace. Tato východiska Kasten odmítá s tím, že nebylo zatím doloženo, že by bylo nějaké chování vázáno na geny či chromozomy a také doplňuje, že představa „agresivnějších mužů od přírody“ nebyla vědecky doložena (Kasten, 2006, s. 112–113).

Goldstein k tomu dodává, že podobný mýtus válečného chromozomu Y může být také přenesen na „ženský“ chromozom X jakožto „mírumilovný“ chromozom. To by znamenalo, že kdyby chromozom X obsahoval geny pro potlačení agrese, muži s chromozomy XXY by teoreticky měli být méně agresivní. Toto však nebylo statisticky doloženo. Taktéž ženy s chromozomy X0 (mající pouze jeden chromozom X, druhý chybí) by měly být teoreticky agresivnější (protože mají pouze jedno mírumilovné X), a ženy s chromozomy XXX by měly být více mírumilovné než ženy s chromozomy XX. Žádná z těchto hypotéz však nebyla nikdy potvrzena (Goldstein, 2001, s. 140). Goldstein tak uzavírá téma s chromozomem X a Y a říká, že jde spíše o mýtus než o vědecky doložený fakt: „*Obsahuje chromozom Y předpis pro proteiny, které vedou k agresi (geny pro válku) a naopak obsahuje chromozom X předpis pro proteiny, které agresivitu potlačují? Odpověď je ne*“ (Goldstein, 2001, s. 140).

Budeme-li chtít shrnout tuto kapitolu, je nutno zmínit, že agresivita a násilí nejsou stoprocentně geneticky determinovány, protože na geny vždy působí prostředí, kultura a další faktory vyplývající ze situace. Geny samy o sobě neřídí agresivní chování, a ačkoli

obsahují předpis pro tvorbu proteinů souvisejících s agresí, tak spouštěčem této tvorby je vnější prostředí. Geny jako takové určitě s agresí a násilím do jisté míry souvisí, avšak tato souvislost není tak silná, jak bychom si mohli myslet. Agresivní a násilné chování je zároveň velmi složité chování a představa, že toto chování řídí pouze jeden gen, je chybná. Na agresi a násilí se tedy podílí více genů a vliv jednoho konkrétního genu je většinou velmi malý a v případě většího projevu je potřeba opět negativního vlivu prostředí. Dále nic takového, jako „válečný gen“ neexistuje a geny se celkově nezdají být v rámci agrese či násilí pohlavně specifické. Také představa, že agresivita a násilí může mít nějakou spojitost s chromozomem Y, se ukázala být čistým mýtem bez vědeckého podložení a vyšší kriminalita mužů s chromozomální aberací XYY se vysvětluje spíše nižším IQ než vyšší agresí a násilností těchto mužů. Co se týče pohlavního chromozomu X, zde stejně, jako u chromozomu Y, nebyly různé hypotézy dokázány. Na základě informací se proto zdá, že geny a pohlavní chromozomy samy o sobě nedokážou v současné době dostatečně vysvětlit, proč jsou muži na rozdíl od žen agresivnější a násilnější.

3 Testosteron

Testosteron je primární pohlavní hormon mužů, spadající do skupiny androgenů. Testosteron je u mužů produkován především varlaty, ale v menší míře také nadledvinami⁴. Mezi funkce testosteronu patří vývoj varlat, prostaty a sekundárně pohlavních znaků (např. nárůst kostní hmoty či růst ochlupení) a také byla potvrzena pozitivní vazba mezi testosteronem a svalovou hmotou, kdy testosteron působí na syntézu svalových bílkovin. V rámci chování je často dáván do souvislosti s agresí, sexuálním pudem či dominancí (Mooradian, Morley a Korenman, 1987, s. 1–28; Griggs a kol., 1989, s. 498–503). Testosteron se proto v populární kultuře stal jakýmsi symbolem mužství a je nejčastějším hormonem spojovaným s agresivitou (Sapolsky, 2019, s. 93).

Výzkumy posledních 30 let se tento vztah mezi agresivitou a hladinou testosteronu snaží doložit a dle hypotézy by měli agresivnější jedinci vykazovat také vyšší hladinu testosteronu (Malcolm, 1997, s. 298–299). Jelikož muži mají až 15x více testosteronu než ženy (Handelsman, Hirschberg a Bermon, 2018, s. 803), tak by testosteron mohl být také odpovědí na vyšší agresi mužů v porovnání s ženami. Na prokázání korelace mezi agresí, násilím a testosteronem bylo uděláno nepřehledné množství výzkumů, a to jak u člověka, tak u zvířat a výsledky těchto výzkumů jsou více než překvapivé. Začneme tedy výzkumy zaměřenými na zvířata a následně se přesuneme k člověku a pokusíme se tak odpovědět na otázku, zdali testosteron doopravdy stojí za agresí či násilím.

3.1 Výzkumy testosteronu na zvířatech

Britský psycholog John Archer ve svém díle z roku 1991 s názvem „*The influence of testosterone on human aggression*“ popisuje, že představa spojitosti mezi mužskou agresí a testosteronem poprvé vyvstala na základě laboratorních pozorování zvířat, u kterých byl pozorován vztah mezi samčí agresivitou a testosteronem a impulz poskytla také populární kultura (Malcolm, 1997, s. 297). Tento vztah mezi testosteronem a agresí u zvířat byl několikrát přímo doložen, a to u několika různých druhů, ať už se jedná o

⁴ To samozřejmě neznamená, že by se testosteron u žen nevyskytoval a byl by tak pouze doménou mužů. Ženské nadledviny tento hormon taktéž produkují, ačkoli v menší míře, než je tomu u mužů.

primáty, či například hlodavce. U všech živočichů mají samci vyšší množství testosteronu a hladina testosteronu přímo koreluje s vyšší agresí (Sapolsky, 2019, s. 93).

Například již v roce 1849 německý vědec Arnold Adolph Berthold vysledoval, že vykastrovaný kohout vykazuje nižší míru agrese, nižší míru sexuálního chování a zpěvu. Co je však pozoruhodné a potvrzuje přímý vztah mezi testosteronem a tímto chováním je fakt, že v případě zpáteční transplantace varlat se tyto jevy opět navrátí (Soma, 2006, s. 543). Podobné chování je sledováno u laboratorních krys, kdy kastrace inhibuje bojovnost a podání testosteronu tuto bojovnost navrácí a samice po podání testosteronu vykazují podobně bojovné chování (Goldstein, 2001, s. 148). V případě podání antagonistických léků proti GnRH⁵ je taktéž pozorována snížená agrese a celkově podobné výsledky jsou sledovány také u křečků (Giammanco a kol., 2005, s. 138–139). Sapolsky k tomu dodává, že ačkoli kastrací se u živočišných druhů agresivita průměrně sníží, nevymizí úplně a zachová se tak v malém množství i bez testosteronu (Sapolsky, 2019, s. 94).

Dále Giammanco a jeho kolegové z Univerzity v Palermu potvrzují, že u opice makaka rhesuse (*Macaca mulatta*) a makaka jávského (*Macaca fascicularis*) byla taktéž potvrzena korelace mezi testosteronem, agresí a dominancí, a nárůst testosteronu byl pozorován především v době páření. Zároveň byla zjištěna vyšší míra testosteronu u dominantních jedinců, zatímco submisivní jedinci měli testosteronu méně. V případě podání chronické dávky testosteronu submisivním jedincům se tito jedinci najednou stávají dominantními (Giammanco a kol., 2005, s. 136–138). Tvrzení, že míra testosteronu je závislá na sociální situaci, dokládá i Goldstein právě na příkladu zmíněné opice *makaka rhesuse* a výzkumu Monaghana a Glickmana z roku 1992, kdy opice na vrcholu tohoto žebříčku začaly produkovat až desetinásobek testosteronu. Dle Goldsteina je toto jasný důkaz, že míra testosteronu odráží vítězství a prohru a míra testosteronu závisí na sociální situaci (Goldstein, 2001, s. 154).

Testosteron hraje zároveň i velkou roli u plodu zvířat. Byly provedeny pokusy na zvířatech a potvrdilo se, že prenatální testosteron má velký vliv na budoucí chování jedince. Goy to prokázal na opicích, kdy březím samicím podával testosteron a narozené samice byly následně více agresivní, vykazovaly samčí sexuální chování, zajímaly se o

⁵ Gonadoliberin (také gonadotropiny uvolňující hormon) je hormon, který stimuluje produkci dalších dvou hormonů: folikulostimulačního hormonu (FSH) a luteinizačního hormonu (LH), přičemž LH stimuluje tvorbu testosteronu ve varlatech (gonadoliberin, 2024).

maskulinní hračky a hrály převážně kompetitivní hry (Sapolsky, 2019, s. 192–193; Giammanco a kol., 2005, s. 138). Podobné můžeme sledovat opět u krysy, kdy testosteron způsobuje rozdílnou stavbu mozku u samců. Vyšší míra testosteronu tak zapříčiní vývoj samčího mozku s typicky samčím chováním, jako je například teritorialita (Goldstein, 2001, s. 169–170).

Výzkumy tedy potvrzují, že v rámci zvířat testosteron silně koreluje s agresivním chováním. Na kolik jsou však tyto výzkumy přenosné na člověka? Ačkoli tyto výzkumy položily základy spojitosti mezi testosteronem a agresí, autoři se shodují na tom, že výzkumy na zvířatech mají omezené implikace pro člověka. Závěry těchto výzkumů a aplikace na člověka vyžaduje přinejmenším velkou obezřetnost (Malcolm, 1997, s. 298) nebo jsou tyto závěry kvůli komplexní povaze člověka zavádějící (Björkqvist, 1994, s. 178) či přímo nepřevoditelné (Goldstein, 2001, s. 148; Giammanco a kol., 2005, s. 137).

3.2 Testosteron a člověk

Jak již bylo zmíněno, testosteron je nejčastější hormon spojovaný s agresí a výzkumy na zvířatech potvrzují tuto korelaci. Jak je to však u lidí? Můžeme konstatovat, že testosteron způsobuje u člověka agresí, a to především u mužů, kteří mají testosteronu více než ženy? Někteří autoři odpovídají, že rozhodně ano. Například Steven Goldberg v roce 1973 píše: *„nejsou zde rozdíly mezi muži a ženami vyjma hormonálního systému, který utváří muže více agresivní. Toto by samo osobě vysvětlovalo patriarchát, mužskou dominanci, dosahování vysokých statusů: hormonální systém dává mužům nepřekonatelnou výhodu“* (Malcolm, 1997, s. 296). Rovnítko mezi testosteronem a agresí vidí i Aaron Kipnis (1994): *„vyšší míra testosteronu vybavuje muže biologickým potenciálem být více agresivní než ženy“* (Malcolm, 1997, s. 296). Ačkoli však někteří autoři odpovídají na otázku spojitosti testosteronu a agresivity kladně, výzkumy za poslední dekády ukazují, že odpověď není tak jednoduchá.

3.2.1 Výzkumy hladiny testosteronu ve spojitosti s agresí

Uvádí se, že průměrný muž má ve svém těle 15x více testosteronu než žena v jakémkoliv věku (Handelsman, Hirschberg a Bermon, 2018, s. 803). Dramatické rozdíly jsou však i mezi muži samotnými a rozdíly byly sledovány taky mezi jednotlivými kulturami (například muži v kmeni !Kung mají méně testosteronu než Evropani). V rámci prenatalního vývoje mají více testosteronu chlapci, jelikož testosteron působí na celkový vývoj mužského pohlaví. Po prvním půlroce života mají však obě pohlaví množství

testosteronu stejně. Dá se také říct, že chlapci a dívky mají množství testosteronu stejné do 7 let, a proto říkat o pětiletých chlapcích, že dělají klukoviny kvůli testosteronu, je čistý nesmysl. Následně od 8. roku života chlapci začínají vytvářet větší množství testosteronu než dívky a následně během puberty se toto množství znásobí (Goldstein, 2001, s. 143–148). Uvádí se tak, že po pubertě varlata produkují až 30x více testosteronu než před pubertou (Handelsman, Hirschberg a Bermon, 2018, s. 803). Znamená to tedy, že více testosteronu znamená více agrese?

Z etických důvodů jsou výzkumy zkoumající spojitost mezi agresivitou a testosteronem limitované na měření množství testosteronu u různých druhů jedinců, jako jsou například vězni, uživatelé steroidů či sportovci (Giammanco a kol., 2005, s. 138). V rámci těchto výzkumů byla vyšší hladina testosteronu naměřena například u: vězňů násilných činů v porovnání s vězni bez násilných činů, u vězňů, kteří porušovali vězeňský řád, u chronicky agresivních vězňů, u neagresivních, avšak sociálně dominantních vězňů, u amerických vojáků s antisociálním chováním, u subjektů s impulzivním chováním, alkoholiků, sebevrahů a sexuálních násilníků. Dále byla pozorována změna chování a vyšší míra agrese u atletů užívajících anabolické steroidy (Dabbs a kol., 1995, s. 627–633; Giammanco a kol., 2005, s. 139; Goldstein, 2001, s. 150). Tyto změny chování ve spojitosti se steroidy potvrzují i další výzkumy. Například jeden výzkum zaměřený na jejich vedlejší účinky uvádí, že 1/3 dotazovaných uvedla jako nejčastější vedlejší účinek zvýšenou agresivitu (Goldstein, 2001, s. 152).

Dále statistiky uvádí, že nejvíce zadržených je mužského pohlaví, a to ve věku 15–24 let, což je právě doba charakteristická pro dramatický testosteronový nárůst (Goldstein, 2001, s. 148). Tuto korelaci potvrzuje i Archer, který píše, že korelaci mezi vyšší mírou kriminality mužských adolescentů a náhlým nárůstem míry testosteronu je doloženým faktem. Krom toho zmiňuje další studie, která na základě dotazníků potvrdily korelaci mezi mírou testosteronu a vlastním pozorováním agresivity a násilí u mužských adolescentů a dospělých (Malcolm, 1997, s. 297). Zrzavý proto píše: „*mladí dospělí jsou obecně nejnáchylnější k vraždění, zvláště pokud jde o mladé muže*“ (Zrzavý, 2004, s. 63). S těmito závěry by souhlasil i evoluční biolog David Buss: „*mladí muži se zdají mít největší tendenci účastnit se riskantní formy agrese – agrese, která je dává v riziko zranění či smrti*“ (Buss, 2014, s. 295). Tento jev, někdy též nazýván „*young male syndrome*“, Buss vysvětluje tak, že pro mladé muže je z evolučního hlediska klíčové najít si sexuálního partnera a s ním počít potomky. Aby k tomu došlo, je potřeba se zalíbit

ženám, což kdysi znamenalo u mužů mimo jiného také prokázání fyzické síly a také potřebu vypořádat se s konkurencí ostatních mužů. Od puberty se proto míra mužských obětí zvyšuje a její vrchol nastává kolem 20 let (tak samo jako vrchol testosteronu), kdy je u mužů až 6x vyšší riziko, že budou zabiti, než je tomu tak u žen (Buss, 2014, s. 295).

Zde je však potřeba zmínit, že agresivita a násilí mužů v korelaci s věkem a mírou testosteronu naráží na další vlivy, které celou věc značně komplikují. Za prvé: u mladistvých se vyvíjí frontální kůra pomalu, a to jako poslední část mozku, což má v mladistvém věku vliv na nevyzrálou, nevyvinutou smysl pro zodpovědnost a má vliv na větší zločinnost v mladém věku do třiceti let lidského života (Sapolsky, 2019, s. 153). Za druhé: nevyzrálou je také rozdílná v rámci dospívajících mužů oproti stejně starým dívkám. Chlapci jsou obecně v rámci vývoje opožděnější (uvádí se až o 2 roky) a jejich schopnosti v mezilidských vztazích proto více pokulhávají (Kasten, 2006, s. 94). Za třetí: v rámci tohoto věku jsou muži také náchylnější k zneužívání alkoholu či drog, což může vést k rizikovému chování (Kasten, 2006, s. 103-104). Za čtvrté: tato agresivita se v mladistvém věku odehrává až po výrazné genderové socializaci (Ferguson, 2011, s. 260), kdy je agresivní chování mladým mužům často respektováno a výchova může směřovat k mužské necitelnosti, která v praxi znamená nekompromisní, necitlivé a tvrdé chování a prosazení si svého i kdyby to mělo být silou (Kasten, 2006, s. 93).

Krom toho někteří autoři uvádí, že výše zmíněné výzkumy zaměřené na testosteron jsou přinejmenším kontroverzní a setkávají se tak často s kritikou. Například kritika finského psychologa Björkqvista míří především na nekonzistentní výsledky v rámci studií: *„výsledky týkající se lidí nejsou konzistentní: zatímco některé studie nacházejí vztah mezi úrovní androgenů a agresivitu, jiné nikoli (...) souvislost mezi hladinou testosteronu v lidském krevní séru nebo slinách a agresivitou není prokázána a souvislost mezi agresí a testosteronem je velmi nejistá, pokud jde o homo sapiens“* (Björkqvist, 1994, s. 180). Björkqvist také dodává, že studie potvrzující korelaci mezi testosteronem a agresí jsou častěji publikované díky své popularitě než články tento vztah vyvracející (Björkqvist, 1994, s. 180).

Také Giammanco a kolektiv dodávají, že v případě subjektů na svobodě se vztah mezi testosteronem a agresivitou pozoruje na základě dotazníkového šetření a většina výzkumů vztah mezi testosteronem a agresivitou u normální populace nepotvrzuje (Giammanco a kol., 2005, s. 139). Také výzkumy na dětech nejsou konzistentní, kdy

například jedna kanadská studie „*Male Testosterone Linked to High Social Dominance but Low Physical Aggression in Early Adolescence*“ uvádí, že v případě dětí ve věku 6–12 let měly nejagresivnější děti v rámci třídy naměřené nejnižší hodnoty testosteronu (Giammanco a kol., 2005, s. 140).

Dále také Malcolm uvádí, že hypotéza nebyla nikdy dostatečně ověřena a důkazy jsou buď nejasné, chybí, obsahují metodologické a technické chyby či jsou kontroverzní (Malcolm, 1997, s. 299). Proto argumentuje, že pokud by hypotéza platila a testosteron by vážně vedl k agresi a násilí, mělo by platit, že ženy s vyšší hladinou testosteronu by měly být agresivnější. Toto se však nepodařilo dostatečně prokázat, a i dle dalších autorů jsou studie zaměřující se na ženy značně nekonzistentní (Giammanco a kol., 2005, s. 137). V rámci toho například jedna studie nedokázala potvrdit vyšší míru testosteronu u násilných vězeňkyň v porovnání s ženskými studentkami. Dále muži beroucí anti-androgeny a muži po kastraci nevykazují nižší míru agrese a muži podstupující testosteronovou léčbu vyšší agresi neprokazují. Naopak co agresivitu zvyšuje, je deprese, u které bylo pozorováno snížení hladiny testosteronu a paradoxně testosteronová léčba agresivitu snížila (Malcolm, 1997, s. 298–299). Některé výzkumy taktéž dokládají, že dokonce nízká hladina testosteronu vede k agresi, protože testosteron působí příznivě na psychiku (Malcolm, 1997, s. 300). Malcolm proto píše, že hypotézy spojující mužské násilí a mužskou dominanci nad pohlavími s testosteronem, jsou mylné (Malcolm, 1997, s. 299).

Dalším argumentem může být fakt, že pokud je člověk agresivní, snížením testosteronu se snížení agrese nedostavuje (Sapolsky, 2019, s. 94). To samé se týká vězňů, kdy kastrace nevedla ke snížení agrese (Goldstein, 2001, s. 149). Sapolsky je proto toho názoru, že rozdíly v hladinách testosteronu u dospělých nemají silnou spojitost s agresivitou (Sapolsky, 2019, s. 95–99).

Další autorkou kritizující tyto výzkumy je také Martin. Ta píše, že vztah mezi násilím a testosteronem je daleko od toho, aby měl přímou výpovědní hodnotu a testosteron spíše odráží sociální faktory (Martin, 2021, s. 171). Jednoznačné neříkají také Goldstein (Goldstein, 2001, s. 144) či D. Benton (Björkqvist, 1994, s. 180), kteří píšou, že vztah mezi množstvím testosteronu a množstvím agrese není platný. Goldstein k tomu dává argument, že množství testosteronu se u jedince mění každým okamžikem v rámci celého dne, a to například i o 50 %. Z tohoto Goldstein vyvozuje, že kdyby agresivita

závisela na něčem tak nestálém, jako je testosteron, byla by agresivita mnohem bouřlivější a celkově tak nepředvídatelná (Goldstein, 2001, s. 148).

3.2.2 Jak se to tedy má s testosteronem?

Mnoho autorů tedy dochází k závěru, že hladina testosteronu zcela nevyovídá o míře agrese člověka. Tyto výzkumy jsou buď nekonzistentní, nebo další výzkumy tyto závěry vyvrací. Celkově se proto zdá, že testosteron jako takový agresivitu u člověka nevyvolává a snížená hladina testosteronu agresivitu taktéž nesníží. Jakou funkci u agresivity člověka tedy testosteron doopravdy zastává?

Sapolsky píše, že ačkoli testosteron nevyvolává agresivitu sám o sobě, tak testosteron umocňuje sílu vlivů, které k agresivitě můžou vést. Testosteron jaksi zvyšuje intenzitu reakcí a u toho, kdo již vykazuje agresivní chování, testosteron agresii ještě podpoří (Sapolsky, 2019, s. 95–99). Pro vznik agrese je tedy nezbytné minimální množství testosteronu, avšak množství jako takové nemá vliv na frekvenci agrese, ale má vliv na intenzitu již existujících agresivních sklonů. Tyto sklony však testosteron sám o sobě nevytváří, ale pouze zintenzivňuje (Citace Sapolského v Goldstein, 2001, s. 150). Goldstein tento složitý vztah mezi agresí a testosteronem vysvětluje následovně: „*vyšší hladina testosteronu dělá jednotlivé muže silnějšími a agresivnějšími proti těm, na které je již agresivita namířena*“ (Goldstein, 2001, s. 156).

Dále výzkumy prokazují, že množství testosteronu narůstá před náročnými výzvami a při aktivitách souvisejících s kompeticí a pozitivně působí na koordinaci, koncentraci, či odvalu podstupovat rizika. Zároveň bylo zjištěno, že výhra (například atletika, šachy, nebo i získání titulu při promociích či sledování výhry domácího fotbalového mužstva) způsobuje nárůst množství testosteronu, zatímco prohra způsobuje snížení množství testosteronu (Giammanco a kol., 2005, s. 139–140). Testosteron souvisí také s dominancí nad jinou osobou (Mazur, Booth, 1998, s. 353–363; Giammanco a kol., 2005, s. 136) či sociálním statusem: „*hrozby mužského statusu provokují biologické odpovědi ve formě zvýšení hladiny testosteronu, který v případě potřeby dané situace zprostředkovává agresivní odpověď*“ (Buss, 2014, s. 298).

Dalším faktorem je také hierarchie: například studie „*Sailboat*“ od Cacioppa, Berntsona a Critese dokládá, že námořníci měli před plavbou stejné množství testosteronu a po 14denní plavbě se hladina testosteronu změnila podle hierarchie na palubě (Goldstein, 2001, s. 155). Sapolsky proto uvádí, že vliv testosteronu působí tak, že máme

větší motivaci dělat to, co je potřeba k tomu, abychom si udrželi naše postavení, tedy to může být jak agresivní chování, tak třeba dobrosrdečné, kdy například lidé hráli štedřeji ve společenských hrách po podání testosteronu (Sapolsky, 2019, s. 99). V rámci vysvětlení genderových rozdílů je proto klíčovou informací, že tento vztah mezi kompeticí a testosteronem je podle autorů typický pouze pro muže (Giammanco a kol., 2005, s. 139–140; Goldstein, 2001, s. 155).

Dle Goldsteina je tedy více pravděpodobné, že tento vztah mezi agresivitou a testosteronem je opačný, tedy že sociální agrese (popřípadě vítězství, či změna v rámci sociálního statusu) vede k většímu množství testosteronu (Goldstein, 2001, s. 153). Dalo by se tedy říct, že pakliže mají agresivní lidé v krvi více testosteronu, je to spíše tím, že agrese vylučuje testosteron, než že by tomu bylo naopak (Sapolsky, 2019, s. 95-99). Zdá se tedy, že tak samo jako tomu bylo u genů, vliv testosteronu silně závisí na prostředí a podmínkách (Malcolm, 1997, s. 299).

Posuneme-li se o trochu dál, další běžnou hypotézou mající základ ve výzkumech na zvířatech je myšlenka, že testosteron má vliv na vývoj mozku mužů v prenatálním vývoji a tento vliv následně zapříčiní agresivitu v pozdější fázi života po narození (Malcolm, 1997, s. 297). Tato hypotéza je však podle Malcolma chybná a jedním z argumentů může být to, že lidský mozek v době diferenciaci neobsahuje receptory pro testosteron (Malcolm, 1997, s. 298). Proti hypotéze se staví i Goldstein, který píše: *„evidence organizačního efektu prenatálních hormonů na pozdější agresivitu je velmi malá a také je šizena metodologickými problémy“* (Goldstein, 2001, s. 177).

Výzkumy však na druhou stranu ukazují, že prenatální podání testosteronu má vliv na pozdější chování dívek. Ukázalo se, že dívky vystavené v děloze testosteronu se po narození chovaly jako chlapci a prokazovaly typické mužské chování: preference kompetitivních a bojovných her, preference maskulinních hraček a vyšší míra agrese (Goldstein, 2001, s. 175; Kasten, 2006, s. 17; Sapolsky, 2019, s. 193). Vliv testosteronu potvrdilo i jedno pozorování zmíněné Kastenem, kdy chlapec, který byl zaměněn a vychováván jako dívka z důvodu nesestoupení varlat, projevoval i přesto typicky mužské chování (Kasten, 2006, s. 14). Testosteron má tedy podle Goldsteina vliv na chování dětí, a to ve smyslu děláním typických „klukovin“ či preferenci fyzičtějších her a preference takového chování má podle Goldsteina větší vliv na agresi než testosteron samotný (Goldstein, 2001, s. 177–178).

Budeme-li chtít shrnout to nejdůležitější z této kapitoly: muži mají mnohem více testosteronu než ženy a v poslední době proběhly četné výzkumy s cílem doložení korelace mezi agresí a množstvím testosteronu v krvi či slinách. Některé výzkumy tuto korelaci potvrzují, avšak setkávají se s četnou kritikou, zaměřenou na nekonzistentní výsledky, metodologické problémy či celkovou kontroverzi. Na druhou stranu existuje několik výzkumů, které tuto hypotézu vyvrací. Celkově se tedy zdá, že testosteron jako takový agresii nezpůsobuje. Potvrdilo se však, že minimální množství testosteronu je k agresii potřeba, a že testosteron umocňuje intenzitu již existující agrese. Dále testosteron podporuje růst svalů a podstupování rizik a jeho hladina se zvyšuje při náročných výzvách, při kompetici, či při výhře. Dále testosteron souvisí s dominancí, sociálním statutem a hierarchií a jeho vliv na chování tak silně závisí na podmínkách.

Muži tedy nejsou („od přírody“) agresivní v důsledku přítomnosti testosteronu, avšak testosteron jejich agresii do jisté míry ovlivňuje. V případě již agresivního muže testosteron tuto agresii zintenzivní proti oběti této agrese. Muži také budou díky testosteronu snáze podstupovat rizika, budou mít v průměru více svalové hmoty a na rozdíl od žen bude hladina jejich testosteronu reagovat na různé druhy kompetice. Dále budou chlapečci na rozdíl od dívek preferovat fyzičtější hry a projevovali v dětství typicky mužské chování, které může sloužit jako příprava k budoucí agresii. Testosteron tak sám o sobě muže nečiní agresivními, ale zintenzivňuje již existující agresii agresivních mužů, kteří tuto agresii nenabývali díky testosteronu, ale na základě jiných faktorů.

4 Fyzická predispozice mužů k agresivitě

Na začátku práce jsme se zabývali mužskou agresí a násilím v číslech, a viděli jsme, že většina autorů a autorek dochází k závěru, že muži jsou v průměru agresivnější a násilnější než ženy. Na tento závěr jsme se následně snažili nahlédnout pomocí genetiky či kontroverzního hormonu testosteronu. Celkově se však na základě různých pramenů jeví, že samotné geny či testosteron jako takový moc o agresivitě mužů nevypovídá a je proto potřeba se podívat na další možné faktory.

V rámci mužské agresivity je často zmiňováno, že tato agresivita může být více ničivá z toho důvodu, že muži jsou od přírody silnější a tím pádem páchají více zločinů spadajících například do těžkého ublížení na zdraví. Například dvě studie ukazují, že fyzicky impozantní muži a atraktivní ženy o sobě v dotazníku uvádí vyšší agresi (Buss, 2014, s. 292) a další výzkum z roku 2003 zase ukazuje, že muži mají na rozdíl od žen až 4x větší tendenci řešit spory fyzickým bojem (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 256). Začneme však úplně od začátku – jsou muži doopravdy fyzicky silnější než ženy?

Výzkumy prokazují, že ano a tato zjištění byla naměřena jak u trénovaných, tak u netrénovaných jedinců. Větší síla se tak projevuje jak v horní, tak dolní polovině těla, ačkoli rozdíly v síle v horní polovině těla jsou výraznější (Bartolomei a kol., 2021, s. 8; Miller a kol., 1993, s. 254; Kanehisa, Ikegawa a Fukunaga, 1994, s. 148). To, že jsou muži fyzicky silnější než ženy, potvrzují i data z USA armády z roku 1982. Z těchto dat totiž vyplývá, že muži jsou silnější o 72 % ve vrchní části těla a také jsou o 54 % silnější v nohách. Muži mají také v porovnání s ženami o 28 % větší kapacitu plic a v rámci váhy zvedli v průměru o 80 % více. V čem se však ženy a muži moc neliší je například rychlost běhu (Goldstein, 2001, s. 161; 163).

Výzkumy tedy prokazují, že muži jsou v průměru fyzicky silnější než ženy – kde se však tento rozdíl mezi muži a ženami vzal? Například Wrangham a Peterson o této mužské síle píšou, jakožto o biologickém přizpůsobení k boji, vycházející ze sexuální kompetice (Welsch a Endicott, 2008, s. 20). Toto biologické přizpůsobení má dle Wranghama evoluční vysvětlení, protože tak samo jako člověk, i opice převážně bojují pomocí rukou, popřípadě používají ruce k házení kamenů, či uchopování větví jakožto kyjů. Wrangham a Peterson proto argumentují, že pokud gorily a šimpanzi považují boj rukama za efektivní, lidoop musel bojovat podobně a ruce u mužů jsou tedy toho pozůstatek (Welsch a Endicott, 2008, s. 22–23). Wrangham proto jeho závěry shrnuje:

„Kainovo znamení se objevuje v našich ramenech a pažích, ne v našich zubech“ (Welsch a Endicott, 2008, s. 23). S tímto argumentem Wranghama by souhlasil i evoluční psycholog David Buss, který taktéž uvádí, že se dlouhodobá mužská agresivita zapsala do mužských těl: *„V porovnání s ženami mají muži o 61 % více svalové hmoty, o 75 % silnější svalstvo horních končetin, o 91 % větší sílu horní části těla, vyšší tělesnou výšku, těžší váhu, tlustší čelistní kosti, silnější kosti, vyšší hustotu kostí v rukách, větší poměr mezi svaly a tukem, širší ramena naznačující používání zbraní, a dokonce i tvrdší kůži“* (Buss, 2014, s. 293).

Krom fyzické síly se také muži jeví v průměru vyšší než ženy. Wrangham a Peterson na základě toho argumentují, že větší výška u samců v porovnání se samicemi je u primátů spojována se samčí agresivitou, což by podle nich vysvětlovalo od přírody větší agresi mužů (Welsch a Endicott, 2008, s.22–23). S tímto výrokem by na druhou stranu nesouhlasil Goldstein. Ten píše, že rozdíly ve velikosti nejsou tak velké, jako například u jiných primátů (gorily či orangutani). Zároveň větší velikost znamená potřebu většího množství potravy a evolučně se usadí v případě, pokud je velikost potřebná k boji. Zdá se proto, že velikost u lidí nehrála v rámci boje velkou roli, a proto byli muži miliony let nazpět jen o 35 % větší než ženy a několik tisíc let nazpět byl rozdíl ve velikosti pouhých 15 % (Goldstein, 2001, s. 165). Goldstein dále argumentuje, že tyto rozdíly nejsou pouze biologicky dané, ale odrážejí také vliv kultury, kdy se chlapci více věnují sportu a dostávají takovou potravu, aby byli „silní chlapci“, zatímco dívčí aktivity a jídelníček směřuje spíše k „hodné a hubené holčičce“ (Goldstein, 2001, s. 162). Je také dobré zmínit, že ačkoli se jídelníček žen přibližuje jídelníčku mužů, ve Spojených státech jsou stále muži v průměru o 8 % vyšší než ženy (Goldstein, 2001, s. 160).

Výzkumy tedy potvrzují, že muži jsou v průměru silnější a větší než ženy a k vysvětlení toho faktu budeme potřebovat jak evoluční biologii, tak vysvětlení vlivu prostředí poukazující na typicky chlapecké hry, druh potravy a další faktory. Na základě těchto faktů můžeme vyvozovat, že muži jsou k fyzické agresi, fyzickému násilí a válce v průměru lépe fyzicky přizpůsobeni než ženy a tato síla dává mužům dispozici v případě konfliktu způsobit větší zranění. Jinými slovy, pakliže muž chce sáhnout po fyzickém násilí, v průměru k tomu bude více přizpůsoben než žena a tato síla mu dává možnost způsobit serióznější zranění. Jelikož je interakce mezi chováním, biologii a prostředím nesmírně složitá (a v případě fyzické síly a agrese bychom se dostali k diskusi na téma co bylo dřív – vejce nebo slepice), další závěry bych z mužských svalů nejspíš nevyvozoval.

5 Psychické faktory agresivity

Krom fyzických faktorů, u kterých se ukázalo, že do jisté míry souvisí s agresí, je potřeba se také zaměřit na psychické faktory. V rámci těchto fyzických faktorů se práce primárně zaměřuje na často předkládanou hypotézu, která říká, že se u mužů v rámci evoluce vytvořila taková psychologie, jež vede muže k větší agresí a násilí.

Na úvod je dobré zmínit, že z psychologického hlediska má agresivita základ v limbickém systému. Limbický systém je část mozku, která se považuje za centrum emocí a zahrnuje tyto tři části: amygdalu, hypothalamus a hippocampus. S agresivitou člověka nejvíce souvisí amygdala, která je přímo centrem agresivního a sexuálního chování (Brink, 2018, s. 60). Jedná se o bilaterální strukturu, což znamená, že v každé hemisféře máme jednu a slovo amygdala pochází z řečtiny, což označuje mandle (Sapolsky, 2019, s. 35). Co se týče umístění, amygdala je umístěna ve střední části spánkového laloku a je spojena drahami s ostatními částmi limbického systému a s mozkovou kůrou. Krom agresivity a sexuálního chování má klíčovou roli ve formování paměťových stop s emočním zabarvením a také ovlivňuje chování při strachu (Trojan, 2003, s. 689–690).

Amygdala tedy hraje významnou roli v agresivitě člověka a experimenty na zvířatech ukazují, že stimulace amygdaly spouští u zvířat agresí či sexuální chování bez předchozích vlivů prostředí a porušení amygdaly může agresí naopak snížit (Brink, 2018, s. 60). Dále bylo na zvířatech vyzorováno, že během agrese v amygdale vznikají akční potenciály a zároveň amygdala spotřebovává více kyslíku a glukózy. Výzkumy na lidech prokazují podobné závěry, kdy dráždění amygdaly elektrodou způsobuje u lidí vztek a destrukce amygdaly může lidskou agresí snížit (Sapolsky, 2019, s. 35–36). Zároveň amygdala zaznamenává informace o bolesti, avšak bolest jako taková není příčinou agrese, ale jen zesiluje již existující agresivní sklony. Agresivní jsou tedy ještě více agresivní, u lidí neagresivních je tomu spíše naopak (Sapolsky, 2019, s. 85). Kromě bolesti zprostředkovává také znechucení, což se projeví například když kousneme my nebo někdo jiný do zkaženého jídla či vidíme například neetický čin. Důležité však je, že amygdala a pocit znechucení reaguje i na skupiny, kterými opovrhujete, tedy většinou na členy nečlenské skupiny (Sapolsky, 2019, s. 44). Jaký je však rozdíl mezi amygdalou mužů a žen? Některé zdroje dokládají, že muži mají amygdalu větší než ženy (Goldman, 2017), ale dle meta-studie (46 studií) je mezi amygdalou mužů a žen ve velikosti

minimální rozdíl, a tedy amygdala dle této meta-studie nevykazuje sexuální dimorfismus (Marwaha, Halari, a Eliot, 2017, s. 282).

5.1 Mužská psychika a agrese

Teď již k ústřední otázce – jsou zde nějaké důkazy, které by potvrzovaly, že muži a jejich mozek jako takový, je jinak „naprogramovaný“ než mozek žen a výsledkem je mužská psychika, která má větší tendence k násilí? Někteří autoři říkají že ano. Násilnější povahu můžu dávat do spojitosti s mužskou psychikou například Zrzavý (Zrzavý, 2004, s. 69–70), anebo Wrangham, který dokonce píše o „*násilnickém mozku*“ (Ferguson, 2011, s. 250). Také evoluční psycholog David Buss by se přikláněl k násilné psychologii mužů: „*Ačkoli je potřeba více výzkumu v dané oblasti, dostupná empirická evidence podporuje teorii, že se u mužů vyvinuly specifické psychologické mechanismy pro válku*“ (Buss, 2014, s. 308). Jak by se však takové psychologické mechanismy u mužů měly v realitě projevat?

Například evoluční psycholog Adam Fox předkládá, že si muži vyvinuli psychologický mechanismus, kdy dochází k zhodnocení vlastní a protivníkovy bojové síly a tím pádem dochází ke zhodnocení rizika boje. Tento mechanismus potvrdil svým výzkumem, kdy muži hodnotili svoji sílu ke vztahu k ostatním nejčastěji jednou týdně, zatímco u žen byla nejčastější odpověď „nikdy“ (Buss, 2014, s. 305). Krom častějšího poměrování síly se také zdá, že muži častěji myslí na vraždu. Toto dokládá evoluční psycholog Douglas Kenrick a Virgil Sheets. Ti se zaměřili na 760 vysokoškolských studentů a z výzkumu vyplývá, že muži mají více homicidních fantazií a myšlenek a tyto mužské fantazie trvají také déle. Muži taktéž potvrdili vyšší přítomnost vražedných myšlenek v následujících situacích: v případě ohrožení, v případě okradení, v případě peněz, či v případě veřejného ponížení (Buss, 2014, s. 310).

Výzkumy dále zjišťují, že se muži umí méně vžít do druhé osoby a jsou celkově méně empatictí než ženy. Například jeden test (Raquel a Ruben Gurovi) dokládá tuto skutečnost tak, že mužům a ženám ve věku 20–50 let byly ukázány šťastné a smutné obličejové fotografie a dotazovaní měli určit, o jakou emoci jde. U šťastných tváří nebyl sledován rozdíl, avšak u smutných tváří na tom byli muži hůře než ženy, kdy rozeznali emoci smutku pouze u 70 % ženských tváří. Autoři testu vysvětlují, že pro muže nebylo evolučně tak důležité rozeznávat negativní emoce žen, protože nerozpoznání této emoce nebylo tak závažné, jako u nepřátelských mužů. Skutečnost nižší mužské empatie

potvrzuje i pozitronová emisní tomografie, která ukazuje na to, že mozek žen nemusí pracovat tak usilovně jako mozek mužský v případě potřeby empatie. V testu, kdy si měl sledovaný člověk představit negativní emoci, se u sledovaných žen zapojila 8x větší oblast mozku než u mužů (Kasten, 2006, s. 145–146). Jen tak na okraj, dle studie Roye Baumeistera jsou lidé zároveň méně empatictí (a také více agresivní) po kognitivní úloze vyžadující práci frontální kůry (Sapolsky, 2019, s. 86).

Dále Kenrich, Sheet, Daly a Wilson podporují tzv. „*slip-up hypothesis*“, podle které mají muži vyvinuté psychologické mechanismy, které je nutí eskalovat konflikt násilím. Toto násilí není většinou letální, avšak může dojít k tzv. uklouznutí (*ang. slip*), kdy nešťastnou náhodou přeroste násilí v násilí smrtelné (Buss, 2014, s. 310). Další teorie od Busse s názvem „*homicide adaptation theory*“ zase říká, že se u člověka vyvinuly specifické psychologické mechanismy, které jej připravují k zabití v případě předem daných okolností, jako je válka, sexuální rivalita či zjištění nevěry (což je také nejsilnější spouštěč). Tyto situace jsou takzvané spouštěče (*trigger, input*), následuje zhodnocení rizik a poté násilné chování jako reakce (*output*). Dle Buse tyto formy násilí projevují i ženy, ale u mužů je mnohem větší riziko, že konflikt dojde až tak daleko jako je zabití (Buss, 2014, s. 310–312).

Do vysvětlení vyšší mužské agrese z psychologického hlediska může zapadat také informace, že muži mají větší tendenci než ženy reagovat na stres agresí. Proč reagovat na stres agresí? Agrese je totiž možnou reakcí (strategií) na stres, což stres do jisté míry může snižovat (Brink, 2018, s. 183). K tomuto závěru dochází v roce 1990 Maccoby, která píše, že muži reagují na stres častěji agresí než ženy (Ruth a Howard, 2004, s. 94). V roce 2004 prováděli na podobné téma výzkum (2750 osob) socioložka Ruth X. Liu (San Diego State University) a sociolog Howard B. Kaplan (Texas A&M University), z jejichž výzkumu vyplynulo, že korelace mezi stresem a agresí je silná pouze u mužů s předchozí zkušeností k agresí v adolescenci (dále pouze „se zkušeností k agresí“) a u žen bez zkušeností k agresí. Na druhou stranu korelace není tak silná u mužů bez zkušeností k agresí a u žen se zkušeností k agresí. Stále avšak platí, že muži se zkušeností k agresí jsou v případě stresu více agresivní než ženy, ať už s nebo bez předchozích zkušeností k agresí (Ruth a Howard, 2004, s. 94). Krom toho autoři výzkumu zjišťují, že ačkoli ženy stejně jako muži reagují na stres agresí, jejich postoj k tomuto chování není stejný: ženská agrese je spojená spíše se strachem, úzkostí a výčitkami, zatímco mužská agrese je muži chápána jako znak mužnosti (Ruth a Howard, 2004, s. 96).

Přesuneme-li se od stresu, tak s vyšší mírou agresivity a delikvence může souviset i fakt, že muži jsou ve větší míře náchylnější k psychickým poruchám jako jsou například poruchy osobnosti či parafilie, které mohou vést k agresivnímu či násilnému chování (Kasten, 2006, s. 140). Malcolm proto argumentuje, že ačkoli se agresivita mužů může jevit jako biologické predispozice, tak násilí a agresivita mužů často souvisí právě s různými druhy patologie jako jsou například různé nádory, poškození limbického systému, poškození amygdaly, abnormální elektrická aktivita mozku, poranění mozku v dětství nebo dokonce i ADHD (Malcolm, 1997, s. 301,303). Toto potvrzuje například pozorování z Velké Británie, které prokazuje, že se u vězňů vyskytuje větší míra elektrické abnormality mozku a vyšší trend difúzních axonálních poranění mozku než u normální populace. Malcolm také zmiňuje, že u chronicky násilných jedinců je často zjištěna abnormálně nízká hladina neurotransmiteru serotoninu a mužští násilníci domácího násilí často trpí poruchami osobnosti či neurochemickou patologií, anebo agrese může být výsledkem deprese (Malcolm, 1997, s. 301–302). Malcolm proto brání ostatní muže, kterým je přisouzena agresivní povaha na základě patologické menšiny: *„Samotná představa ‚macho‘ muže a její korelace s násilím, zneužití moci, nebo potřebě dominance vychází z psychopatologie těchto násilných mužů, která je projektována na všechny muže. Ačkoli tento obraz může být pro mnohé známý, velkou většinou je odmítnut v rámci organizace osobních principů během přechodu do dospělosti“* (Malcolm, 1997, s. 304).

Další kritiku přináší americký autor, odborník v oblasti lidské agrese a voják ve výslužbě David Grossman. Ten v roce 1995 píše knihu *„On Killing: The psychological cost of learning to kill in war and society“* kde píše, že ve druhé světové válce ze zbraně někdy vystřelilo pouze 15 až 20 % vojáků. Krom toho píše také o bitvě u Gettysburgu, kde bylo z 27 000 sebraných pušek z bojiště 24 000 nabitých a nepoužitých a tímto chce poukázat na to, že pro člověka je těžké a odpudivé někoho zabít. Zároveň vojáci na základě válečných hrůz trpí poruchou PTSD, a to se se dle USA armády týká i vojáků, kteří řídí drony a války se neúčastní „fyzicky“ (Sapolsky, 2019, s. 545–547). Tyto závěry Grossmana například cituje Ferguson a ptá se: pokud jsou muži agresivnější a mají od přírody sklony k válce, proč dle záznamů US armády je tomu úplně naopak a muži se snaží vyhnout zabítí nepřítele a pokud tak učiní, tak z toho mají trauma (Ferguson, 2011, s. 261). Dle Grossmana si je však armáda těchto lidských zábran vědoma a čísla ukazují,

že výcvik armád je postupem času stále efektivnější. Například v korejské válce vystřelilo 55 % vojáků, zatímco ve Vietnamu dokonce 90 % (Sapolsky, 2019, s. 545–547).

5.2 My vs. oni

Další psychologický mechanismus, který by mohl do jisté míry vysvětlovat mužskou agresi, souvisí s vnímáním členských (in-group, „my“) a nečlenských skupin (out-group, „oni“). Členskou skupinou se myslí společenská skupina, do které člověk náleží a je charakteristická vysokou skupinovou kohezí, soudržností a vlastní identifikací s danou skupinou. Opakem je nečlenská skupina, která byla původně označována jako skupina cizí. Na základě tohoto dělení je pak možné rozdělovat jedince patřící, a nepatřící do naší členské skupiny (Petrušek, 2017).

Toto rozpoznávání jedinců na jedince vlastní skupiny („my“) a jedinců, kteří do naší skupiny nepatří (oni), nalzáme jak u člověka, tak u zvířat, které prokazují velkou schopnost rozpoznávat členy vlastní skupiny – například hlodavci produkují feromony, které vytvářejí pachový podpis jedince sloužící k rozeznání, kdo k nim patří a kdo je cizí (Sapolsky, 2019, s. 295). K těmto „cizím“ následně zvířata cítí nevraživost a celkově se cítí nervózně poblíž cizí skupiny (Sapolsky, 2019, s. 336). Dalším příkladem můžou být také šimpanzi, u kterých se toto nepřátelství proti členům „out-group“ podle Goodall taktéž vyskytuje a jedná se podle ní o vrozenou preadaptaci (Goldstein, 2001, s. 223–224). Nejenže však šimpanzi cítí nevraživost k cizím jedincům, Goodall uvádí, že se mezi šimpanzi vyskytuje také pseudospeciace, kdy jedna šimpanzí skupina vidí druhou lovenou šimpanzí skupinu spíše jako lovnou zvěř než jako svůj vlastní druh (Ferguson, 2011, s. 261).

Jak už bylo zmíněno, toto rozpoznávání „svých“ a „cizích“ se také objevuje u člověka. Na rozdíl od zvířat je však velmi složité stanovit, co přesně považujeme za znak, který zapříčiní toto rozdělení na „my“ a „oni“ (Sapolsky, 2019, s. 300). Někteří autoři (R. P. Shaw a Y. Wong, 1989) si například hrají s myšlenkou, že za „my“ a „oni“ stojí geny, kdy s „my“ sdílíme více „našich genů“ (Ferguson, 2011, s. 262).

Náš mozek tak rozděluje na „my“ a „oni“ neuvěřitelnou rychlostí. Například pokud ukážeme v IAT (testu implicitních asociací) obrázek člověka dalšímu člověku pouze na 50 milisekund, v případě stejné rasy na to nereagujeme tolik, jako když se jedná o jinou rasu a tato klasifikace probíhá i v rámci pohlaví či sociálního statusu (Sapolsky, 2019, s. 336). V rámci toho jsme náchylní k tzv. „in-group biasu“, kdy upřednostňujeme

členy vlastní skupiny před členy mimo naši skupinu, což se projeví v hodnocení ostatních, alokací zdrojů či jinými způsoby (Everett, Faber a Crockett, 2015, s.1).⁶

Na „oni“ se na druhou stranu díváme automaticky negativně, tedy je vidíme jako nedůvěryhodné a hroživé – například v ekonomických hrách méně věříme člověku, který přísluší jiné rase a tváře jiných ras vidíme jako více rozzuřené (Sapolsky, 2019, s. 344). K tomu ještě 2 poznámky Sapolského: zaprvé – bias byl sledován i u dětí kolem 3 let, kdy děti vnímaly tváře jiné rasy negativně (Sapolsky, 2019, s. 338) a zadruhé – ačkoli příslušnost k rase hraje v těchto výzkumech roli, zdá se, že příslušnost k rase může být přebita pohlavím, věkem, či dokonce zaměstnáním (Sapolsky, 2019, s. 353). Humánní etolog Eibl-Eibesfeldt je proto názoru, že strach a opovržení cizinců je vlastní u všech lidských kultur a tento strach je lidem vrozený (Goldstein, 2001, s. 224).

Outgroup/ingroup mentalita tedy stojí za již zmíněnou pseudospeciáci (v kontextu člověka taktéž „dehumanizací“), kdy považování nepřátel za něco méně, než lidi zapříčiní, že je snazší tyto nepřátele zabít (Ferguson, 2011, s. 261). Příkladem takové pseudospeciace u člověka jsou například lovci lebek kmene Mundurucú (Brazílie), kteří považovali své nepřátele za zvěř (Wilson, 1993, s. 109). Dalším zajímavým příkladem může být také masakr z roku 1700 v Awatovi, kdy byla Awatovi zničena a 80 osob bylo zabito a tento masakr byl spojený s upalováním, mučením a bitím. V rámci tohoto masakru měli útočníci nasazené masky a prováděli útok v představě, že jsou božská stvoření. Co se týče obětí útoku, tak děti do 10 let nebyly ještě považovány za lidi a dospělí muži byli v očích útočnicků považováni za čarodějnice (což byl také poddruh nelidí). Z pohledu útočnicků tedy útok nestál život jediného člověka, došlo pouze k úmrtí

⁶ Test implicitních asociací je psychologický test, který měří sílu asociací mezi pojmy (např. černoši, běloši) a hodnocením (dobrý, špatný). V praxi to vypadá tak, že subjekt řadí pojmy, hodnocení a kombinaci obojího na základě dvou kláves. Příkladem může být například IAT zaměřený na rasovou předpojatost. Subjekt má v tomto testu za úkol zmáčknout levou klávesu, pokud uvidí na obrazovce obličej bělocha a zmáčknout pravou klávesu, pokud uvidí obličej černocho. Stejně tak subjekt postupuje při rozřazování hodnocení kladného (dobrý) a negativního (špatný) hodnocení. V následujících krocích se však pojmy (černoch, běloch) a hodnocení (dobrý, špatný) rozřazují zároveň. Hlavní myšlenkou je, že lidé, kteří mají implicitní předpojatost (v tomto případě proti černochům), budou v testu postupovat rychleji a s menší chybou, pokud budou obličej bělocha a pozitivní hodnocení a obličej černocho a negativní hodnocení sdílet stejnou klávesu, než kdyby tomu bylo naopak (Project Implicit: About the IAT, 2011).

božských bojovníků, ne-lidí a čarodějnic (Martin, 2021, s. 177).⁷ Dále z moderní historie lze uvést třeba druhou světovou válku, kdy US armáda vyobrazovala na plakátech Japonce jako opice, či například 60. léta, kdy aktivisté říkali policistům prasata („pigs“) (Goldstein, 2001, s. 222).

Etolog Konrad Lorenz dodává, že tohoto mechanismu si jsou zároveň vědomi různí demagogové (vůdci), kteří se tento mechanismus snaží zneužít proti druhé straně za využití masy lidí (Lorenz, 1992, s. 216–217) a Zrzavý na toto téma také píše: „*genocida je primárně umožněna rozlišením lidí na naše a cizí, rozdělením lidstva na konkurující si skupiny, ať už definované jakkoli*“ (Zrzavý, 2004, s. 101).

Jak to však souvisí s naším tématem? Podle Vugta a jeho kolegů má mužská agresivita původ právě v těchto zastaralých kognitivních procesech. Jedná se tak o adaptaci uchopující fyzický svět člověka, kdy tato adaptace automaticky rozlišuje lidi na členy ingroup („my“) a členy mimo skupinu (outgroup, „oni“) a to i v případě, že kritérium „vlastní skupiny“ bude triviální jako například preference abstraktního umění. Toto chování má dle Vugta a jeho kolegů evoluční význam, kdy toto rozlišování poskytovalo lidem výhodu v rámci přežití, reprodukce, kooperace, rodičovství, obraně teritoria a dalších skupinových aktivit (van Vugt, 2012, s. 670–671). Dle hypotézy je tak výsledkem to, že by muži měli mít ve srovnání s ženami větší tendenci k: diskriminaci, předsudkům, agresivitě a násilí vůči členům mimo vlastní skupinu, silné preferenci mezi-skupinové hierarchie, preferenci vlastní skupiny a silné podpoře vlastních členů (van Vugt, 2012, s. 671–672). K podobným závěrům dochází i Ghiglieri, který o mužské agresi píše: „*Věřím, že se to děje proto, že muži se od přírody narodili jako etnocentričtí a xenofobní*“ (Ghiglieri, s. 215).

Podobné dokládá také Buss. Ten píše, že muži mají oproti ženám větší tendenci k outgroup/ingroup mentalitě, což se projevuje, na rozdíl od žen, větším biasem, stereotypizací, předsudky a diskriminací členů outgroup skupiny a taktéž větší preferencí

⁷ Awatovi byla starobylá vesnice nacházející se na serveru Arizony v USA. Původními obyvateli byli Hopiové (řazení mezi Pueblany), což je etnikum původních obyvatel amerického kontinentu. V roce 1680 vypuklo povstání Hopiů proti Španělům snažící se o kolonizaci a christianizaci a v roce 1700 Hopiové zaútočili na Španěly okupovanou vesnici Awatovi. Vesnice byla zničena a španělští kněží a konvertiti byli zabiti (The Pueblos: 1700 to 1725, 2013).

vlastní skupiny a silné hierarchii v rámci této skupiny (Buss, 2014, s. 306–307). Muži také preferují jiné vlastnosti u svých koaličních partnerů než ženy, kdy více než ženy preferují následující vlastnosti: statečnost v případě nebezpečí, fyzická síla, být dobrým bojovníkem/rváčem, schopnost ochránit ostatní před fyzickým zraněním, schopnost tolerovat bolest, schopnost bránit se před fyzickým útokem či schopnost fyzicky dominovat nad ostatními (Buss, 2014, s. 308). Tyto vlastnosti následně můžou vytvořit silnou koalici se schopností meziskupinové agrese. Buss proto píše: „*není kultura, ve které by byly pozorovány ženy tvořící koalice s cílem zabít ostatní lidi*“ (Buss, 2014, s. 304).

Vugt a kolegové taktéž dále argumentují, že průzkumy neustále ukazují, že muži napříč všemi kulturami a v jakémkoliv časovém období vykazují ve srovnání s ženami větší míru xenofobie, etnocentrismu a potřeby dehumanizovat lidi mimo jejich skupinu. Výzkumy také ukazují, že muži raději obětují vlastní členy skupiny s vidinou zkázy jiné skupiny a to především, pokud je tato skupina složená z mužů a u žen tato tendence nebyla sledována. Další výzkum SDO (social dominance orientation) zase uvádí, že muži v testech konstantně dosahují většího skóre, pokud jde o preferenci skupinové hierarchie – tedy přesvědčení ospravedlňující dominanci jedné skupiny nad druhou (což blízce souvisí s preferencí různých ideologií, rasismu, patriotismu a glorifikací války) a tyto výsledky byly potvrzeny v meta-analýze obsahující 74 studií. Výzkumy dále ukazují, že se u mužů na rozdíl od žen, vzbudí solidarita, identifikace a semknutí se skupinou tehdy, když působí rivalita ze strany cizí skupiny a že muži mají větší tendenci k preventivnímu útoku v rámci simulačních her (van Vugt, 2012, s. 672-673).

Hypotézu mužské zaměřenosti proti out-group podporuje i výzkum Olssona a jeho kolegů. Cílem výzkumu bylo měřit lidský strach prostřednictvím napětí kůže. Tento strach byl navozen prostřednictvím fotek, kde se vyskytovali buď lidé (jak muži, tak ženy) spadající do kategorie „my“, nebo lidé, spadající do kategorie „oni“. Z výsledků vyplývá, že muži pociťovali strach, který nedokázali potlačit pouze v případě, kdy stimulem strachu byl muž cizí skupiny. V případě mužů vlastní skupiny a žen vlastní i cizí skupiny byl stimul strachu potlačen (Olsson a kol., 2005, s. 785–787).

Proti této teorii se však staví Ferguson, který kritizuje napasování in-group/out-group psychologie na válečnost a říká, že in-group/out-group nám toho říká o válečnosti méně, než bychom mohli prvotně očekávat (Ferguson, 2011, s. 263). Podobně to vidí také Goldstein, který tuto kritiku rozvádí a píše, že evidence nepodporuje také závěry (Goldstein, 2001, s. 218). Celkově tak argumentuje tím, že bylo uděláno mnoho psychologických testů na in-group a out-group bias a dle Goldsteina ve výsledcích hraje gender velmi malou roli (Goldstein, 2001, s. 224–225). Také výzkumy neprokazují, že by muži měli být více nenávistní (či xenofobní) k out-group jedincům než ženy, a stejně se to má u skupinové loajality. Goldstein proto píše: „*jak muži, tak ženy prožívají skupinovou identitu podobně*“ (Goldstein, 2001, s. 228).

Pro shrnutí: výzkumy a argumenty výše zmíněných autorů se snažily prokázat, že se u mužů vyvinuly různé psychologické mechanismy, které mohou být důsledkem vyšší míry mužské agrese a mužského násilí. Muži tak dle autorů srovnávají sílu protivníka častěji než ženy a také mají častěji homicidní fantazie a myšlenky. Dále mají být dle autorů muži méně empatičtí a dle různých evolučních teorií si muži vyvinuli další psychologické mechanismy související s agresí a násilím. Muži mají mít zároveň větší náchylnost k poruchám osobnosti a různým sexuálním poruchám než ženy a zdá se, že taktéž mají reagovat odlišně na stres než ženy. Dále v rámci in-group/out-group problematiky se jedná spíše o tvrzení proti tvrzení a bylo by potřeba rozsáhlejších studií, které by analyzovaly jednotlivé studie zaměřující se na vliv genderu v problematice in-group/out-group psychologie. Pakliže by však tato hypotéza platila a muži by doopravdy disponovali na rozdíl od žen unikátní psychologií, která je staví proti členům cizích skupin, jednalo by se o další faktor související s tendencí mužů k násilí. Ačkoli je teda téma psychologie velice složité a je potřeba dalších výzkumů v této oblasti, tato práce připouští, že mužská psychologie může zvýšenou agresi mužů na rozdíl od žen do jisté míry vysvětlovat.

6 Evoluce, reprodukce a agrese mužů

Pakliže někdo argumentuje, že muži jsou od přírody agresivnější a násilnější než ženy, často se argumenty stáčí k evolučnímu vysvětlení, a to především k mužské reprodukční strategii, kdy z darwinistického hlediska se zdá být klíčové předání největšího počtu genů. Podle těchto teorií slouží agrese k potlačení konkurence ostatních mužů a zároveň k získání statusu a zdrojů, což pozitivně působí na reprodukční potenciál daného muže. Agresivnější muži by tak měli být evolučně úspěšnější a měli by teoreticky tyto agresivní geny předávat více než muži méně agresivní. Argumenty k jednotlivým tezím předkládá následující část práce.

6.1 Agresivita a reprodukce

Podle Wranghama a teorie „*demonic males*“ je myšlenka taková, že lidé (a také šimpanzi) mají tendenci k násilí a obraně teritoria a muži, kteří jsou lepší bojovníci, a tedy dosáhli vysokého postavení, se lépe rozmnoží a tím také předají tyto vlastnosti dál (Welsch a Endicott, 2008, s. 16–17, 24). Podobného názoru je i Ghiglieri, který píše, že agresivita a násilí pochází ze sexuálních strategií a potřeby předat co nejvíce genů (Hart a Sussman, 2005, s. 213). V rámci toho je často zmiňovaný výzkum Janomamů Napoleona Chagnona z 60. let 20. století. Chagnon v jeho zkoumání vyzoroval a následně v roce 1988 publikoval, že muži, kteří někoho zabili, měli více dětí než ti muži, kteří nikoho nezabili. Ve věkové kategorii 20 až 24 let měli *unokais* (ti co zabili) 0.80 manželek, zatímco *non-unokais* (ti co nezabili) měli 0.13 manželek, tedy 6x méně. To by celkově naznačovalo, že agresivní a násilí muži měli více potomků a byli tak evolučně úspěšnější (Buss, 2014, s. 307). Výzkum Chagnona se setkává jak se souhlasem, ale také s kritikou.

Se závěry Chagnona by souhlasil například Vugt, který na podobné téma píše: „*muži válečníci mají více sexuálních partnerů a vyšší status v rámci jejich skupiny než ostatní muži*“ (van Vugt, 2007, s. 19). Buss tuto korelaci mezi statusem a úspěchem taktéž potvrzuje a píše, že muži účastníci se války a nebezpečí jsou ve skupině viděni jako odvážní a jejich status, který byl v přímé úměře s reprodukčním úspěchem, tak celkově roste (Buss, 2014, s. 288–289, 298). Buss na druhou stranu však dodává, že v současnosti nejsou tyto závěry univerzální, protože existují skupiny či kultury, kde by agresivita naopak působila na status negativně (Buss, 2014, s. 288).

Dále Mesquida and Wiener (1999) také vyvozují, že válku začínají mladí muži z důvodu přímého zisku sexuálního partnera, nebo jiných zdrojů k tomu, aby tyto partnery přilákali (Ferguson, 2011, s. 259) a podobné by potvrdovala i americká studie o amerických gangsterech (Palmer and Tilley, 1995), která říká že: „*členové gangu mají nadprůměrné reprodukční možnosti*“ (van Vugt, 2007, s. 19). K tomuto závěru došli autoři na základě pozorování v americkém městě Colorado Springs, kdy vysledovali, že členové gangu měli v minulých měsících v průměru o mnohem více sexuálních partnerů (Buss, 2014, s. 307). Otázka evoluce násilí silně souvisí s reprodukčními strategiemi mužů i dle Martin, ačkoli na druhou stranu kritizuje, že je tato problematika často zjednodušována na úroveň prostého Darwinismu (Martin, 2021, s. 171).

Jak již bylo zmíněno, výše zmíněné závěry Chagnona jsou také terčem kritiky, kdy například Ferguson zmiňuje, že Chagnon misinterpretoval svá data (Ferguson, 2000, s. 172; Ferguson, 2011, s. 257) a kritiku na toto pozorování směřuje i Douglas Fry, který píše, že Chagnon udělal chybu v analýze dat a jeho závěry tak nejsou platné (Sapolsky, 2019, s. 272). Ferguson se proto snaží argumentovat proti myšlence, že by agresivita směřovala k většímu množství potomků a argumentuje, že válečnost není z evolučního hlediska spojená s vyšší reprodukcí (Ferguson, 2011, s. 259). K prokázání tohoto argumentu se opírá o výzkumy Stephena Youngera (2011) nebo také Johna H. Moorea (1990), které mají ukazovat, že je tomu naopak a válečnost u mužů snižuje šanci na reprodukci (Ferguson, 2011, s. 258).

Zmíněný americký antropolog John Hartwell Moore se v reakci na Chagnona zaměřil na výzkum severoamerického indiánského národu s názvem Šajeni (Cheyenne). Moore ve své práci píše: „*V rámci této probíhající debaty a jako protipříklad bych zde chtěl argumentovat odkazem na Šajeny ze severoamerických plání, kde úspěšní válečníci v kmenových společnostech jsou někdy ne více, ale méně úspěšní než ostatní muži jejich společnosti v předání genů do další generace*“ (Moore, 1990, s. 323). V závěru Moore také píše: „*Přiblížení případu Šajenů je stejně legitimní a vede k opačným závěrům o agresi jako faktorů přirozeného výběru*“ (Moore, 1990, s. 329). Ferguson proto na základě této evidence píše: „*představa, že sklon k válce vede k většímu reprodukčnímu úspěchu, je bez empirického základu*“ (Ferguson, 2011, s. 258).

Dále ze strany Ghiglieriho zaznívá, že muži mají v době války instinkt pro znásilnění, což nazývá „*masivním reprodukčním vítězstvím*“. Toto „*masivní reprodukční*

vítězství“ je strategií pro muže, kteří nemají dostatek zdrojů k tomu, aby byli pro ženy atraktivní a dodává, že muži znásilňují v každé kultuře (Ghiglieri, 1999, s. 92; 105; 106; 214). Buss píše v podobném duchu: „*zisk většího množství kopulace je skoro vždy viděno jako chtěný benefit úspěšně poraženého nepřítele*“ (Buss, 2014, s. 301). O znásilnění jakožto strategii mužů píše i Tooby a Cosmides. Ti vytvořili analýzu zaměřující se na smrtelné střety skupin, podle které skupinový reprodukční potenciál klesá mnohem více s úmrtím ženy než s úmrtím muže. Jelikož jeden muž může oplodnit nespočet žen, je pro muže výhodné se účastnit těchto násilných výbojů s vidinou reprodukčního přilepšení si (van Vugt, 2012, s. 671). S výše uvedenými argumenty by však opět nesouhlasil Ferguson a předkládá tak průzkum „*Ethnology*“ od Minturna a jeho kolegů, který dokládá, že znásilnění se nevyskytuje nebo je velmi raritní u více než poloviny societ (Ferguson, 2000, s. 172). Z tohoto argumentu Ferguson vyvozuje, že znásilnění jakožto reprodukční strategie není univerzální, jak Ghiglieri prezentuje.

Výzkumy dále dle Vugta a kol. ukazují, že muži mají větší tendenci k výroklům podporujícím válku v případě, že byli vystaveni atraktivním ženám, což dle něj podporuje myšlenku, že skupinová agrese má primárně reprodukční význam (van Vugt, 2012, s. 673). Goldstein však uvádí, že k tomuto tvrzení není dostatečná empirická evidence a na obranu uvádí americkou psychologickou studii z roku 1984. V této studii se zkoumala míra agresivity u mužů po vystavení různým stimulům. Mezi stimuly patřily příjemné erotické stimuly, nepříjemné erotické stimuly, příjemné neerotické stimuly a nepříjemné neerotické stimuly. Z výzkumu vyplývá, že přítomnost či absence sexuality ve stimulu neměla vliv na agresivitu mužů. Klíčovým faktorem však byla libost či nelibost stimulu (Goldstein, 2001, s. 354).

V teorii „*Demonic males*“ dále zaznívá, že se samice adaptovaly k tomu, aby preferovaly násilné samce, protože ti mají větší šanci, že předají geny a jsou evolučně úspěšnější (Hart a Sussman, 2005, s. 211). S těmito závěry by však nesouhlasil Wilson, který píše, že sexuální výběr žen v tlupě lovců a sběračů závisel na lovecké zručnosti muže, vůdcovství a dalších schopnostech a agresivita byla tlumena a nahrazována sociálními vlastnostmi (Wilson, 1993, s. 88). K tomu se přiklání i americký antropolog Robert Wald Sussman a Donna Hart, či Adrienne Zihlman, antropoložka z Univerzity of California v Santa Cruz (Hart a Sussman, 2005, s. 217). Ta argumentuje, že to byly ženy, které si vybíraly partnera, sex probíhal bez přítomnosti násilí a ženy preferovaly méně agresivní muže (Hart a Sussman, 2005, s. 214–215). Dalším argumentem můžou být také

bonobové, se kterými jsme si příbuzní tak jako s šimpanzi, a u kterých se zdá, že si samice vybírají neagresivní jedince (Hart a Sussman, 2005, s. 211) a podobně dokazuje i Shirley Strum v knize „*Almost human*“ sledující paviány, kdy se samice pářily s neagresivními a přátelskými samci (Hart a Sussman, 2005, s. 216).

6.2 Rivalita a kompetice

V rámci této práce již zaznělo, že oběti většiny agrese a násilí jsou muži, a podle Busse za tímto vyšším násilím mezi muži stojí právě intra-sexuální kompetice. Buss tak vysvětluje, že u druhů, kde samice investují hodně zdrojů do potomků, jsou samci a jejich reprodukční schopnosti limitovány možností se s těmito samicemi pářit. Zároveň z toho vyplývá, že samci mohou vyprodukovat více potomků než samice. Jelikož je reprodukční potenciál samců podmíněn přístupem k samicím, znamená to, že mezi samci vzniknou rozdíly – někteří samci budou mít hodně samic a někteří zase nebudou mít samice žádné a nedojde tak k rovnoměrnému rozložení. Evoluce tak dle Busse podporuje riskantnější strategie i včetně agresivity, násilí a boje o samice (Buss, 2014, s. 290). Buss dodává: „*Muži jsou častěji strůjci násilí, protože jsou produktem dlouhé historie mírné, ale dlouho přetrvávající polygynie, pro kterou jsou charakteristické riskantní strategie a intrasexuální kompetice za účelem získání přístupu k samicím*“ (Buss, 2014, s. 291).

Podobné vysvětlení jako Buss předkládá také van Vugt a jeho kolegové. Ti píšou, že mezi ženami a muži existuje jakási sexuální asymetrie – mužská reprodukce závisí na přístupu k ženám, zatímco ženská reprodukce spíše závisí na ženské fyziologii a energii. Zároveň muži profitují v případě monopolizace velkého počtu žen, zatímco ženy nikoliv. Právě toto může být důvodem násilí mezi muži nebo také mezi skupinami mužů, kteří násilím na ostatní skupině získají reprodukční výhodu, eliminují sexuální konkurenci a podrobí si další zdroje atraktivní pro ženy. Z důvodu reprodukce je proto logické, proč ženy nejsou teoreticky primárním cílem agrese a toto násilí spíše směřuje na ostatní konkurenty neboli ostatní muže (van Vugt, 2012, s. 671,674). Sapolsky na toto téma píše: „*nejběžnější příčinou individuálního lidského násilí je soupeření o přímý či nepřímý reprodukční přístup k samicím*“ (Sapolsky, 2019, s. 318).

Dále také Martin udává, že jelikož byla polygynie možným primárním sociálním rozdělením v počátcích společnosti, tak toto rozložení u mužů vytvářelo značné nepoměry – někteří muži měli manželek několik, zatímco někteří muži neměli manželku žádnou. Jako příklad nerovnoměrného rozdělení zmiňuje práci z roku 1987, zaměřující

se na 18 afrických zemí. Z této práce vyplývá, že 39 % všech mužů má manželek více, zatímco 61 % mužů má manželku pouze jednu (Martin, 2021, s. 172).

Spojitost mezi polygynií a násilím vidí také McDermott. Ten v roce 2018 přichází s tezí, že maskulinita a mužské násilí zvýhodňuje muže v polygynii – tedy tito muži mají více manželek než muži méně násilní. Výsledkem je boj mezi muži a taktéž násilí na ženách s cílem udržení jejich podřízenosti v rámci polygynie. McDermott dodává, že jelikož je tato strategie výhodná, ustaví se toto chování jako vzor pravého mužství – tedy chování, které souvisí s násilím a dominancí (Martin, 2021, s. 172).

Toto násilí za účelem získat přístup k páření se dle Busse zároveň vyskytuje jak u elit, tak u mužů, kteří jsou v hierarchii úplně na dně a agresivita se tak jeví jako poslední záchrana reprodukčního selhání (Buss, 2014, s. 291). Příkladem můžou být například sebevražední teroristé, kteří jsou záměrně verbováni z mužů s nízkým reprodukčním úspěchem a se slibem mnoha žen v posmrtném životě (Buss, 2014, s. 309). Buss proto píše: „*Data homicidy zjišťují, že muži, kteří jsou chudí a svobodní, mají větší šanci zabít než jejich bohatí a ženatí vrstevníci*“ (Buss, 2014, s. 291). To by například dokládala studie homicidy z Detroitu (1982) která ukazuje, že ačkoli v tomto roce bylo pouze 11 % mužů nezaměstnáno, 43 % obětí a 41 % vrahů bylo nezaměstnáno a zároveň 69 % obětí a 73 % vrahů bylo svobodných (Buss, 2014, s. 297).

Je však nutné zmínit, že ačkoli je dle těchto teorií agrese směřována primárně na ostatní muže, neznamená to, že by se ženy tohoto násilí zcela vyhnuly. Sapolsky totiž dodává, že zde také hraje roli násilí vůči ženám jako nátlak k sexu, trest za odmítnutí či násilí ve spojitosti s cizoložstvím, které je zmiňováno hned několika autory (Sapolsky, 2019, s. 318). Například Wilson o agresi lovců a sběračů zmiňuje, že množství vražd, které je zde velké jako ve většině amerických měst, je hlavně z důvodu cizoložství a žen (Wilson, 1993, s. 85). Dále Christopher Boehm v „*Moral Origins: The Evolution of Virtue, Altruism, and Shame*“ zkoumá 50 skupin kočovných lovců a sběračů a zjišťuje, že násilí činí převážně muži ve spojitosti s ženami – boj o ženu či podezření z nevěry (Sapolsky, 2019, s. 280). Mužská agrese vůči ženám je tedy z velké části zapříčiněna sexuální žárlivostí. Toto dokazuje mnoho výzkumů, kdy většina žen dokládá, že jejich agresivní partner trpěl extrémní žárlivostí a většina mužských agresorů uvádí frustraci z potencionální nevěry jejich ženských partnerek (Buss, 2014, s. 300). Tyto závěry tak do

jisté míry potvrzují tezi, že mužská agrese souvisí s reprodukcí a sexuální žárlivost či zjištění nevěry se tak jeví jako jeden z evolučně starých spouštěčů agrese a násilí.

Na základě výše uvedených hypotéz a argumentů hodnotím, že vztah mezi válečnictvím a úspěšností předání genů není zcela jasný. Existují argumenty a výzkumy, které tento vztah potvrzují, ale na druhou stranu existuje i kritika těchto závěrů a spíše se zdá, že je potřeba mluvit o korelaci mezi statusem a reprodukčním úspěchem, který může (ale i nemusí) u některých skupin a kultur s válečnictvím souviset. S kritikou se setkává i hypotéza, snažící se nasadit znásilnění na evoluční kontext a u spojitosti mezi sexualitou a agresí tomu taktéž není jinak. Také hypotéza ženské adaptace k preferenci agresivnějších mužů se setkala s opačnými argumenty a zdá se, že ženy možná preferovaly na rozdíl od agresivních mužů muže neagresivní. V rámci těchto hypotéz tedy nepanuje jednotný souhlas a argumenty jsou v této chvíli protichůdné.

Nejpravděpodobnější se však zdá být funkce agrese v kompetici mužů navzájem a udržení si mužského statusu. To by vysvětlovalo, proč jsou muži oběti většiny agrese a násilí a proč násilí na ženách je většinou spojené s nevěrou či frustrací z možné nevěry. Zároveň se ukázalo, že mezi muži existují rozdíly v rámci přístupu k reprodukci, což vytváří kompetitivní prostředí, kde agrese může sloužit k potlačení, zastrašení a likvidaci rivalů a zároveň udržení si individuálního statusu. Ženy a muži měli tedy v rámci historie odlišnou reprodukční strategii a autoři se relativně shodují, že tato rozdílná sexuální strategie a mužská kompetice může do jisté míry vysvětlovat, proč jsou muži agresivnější než ženy.

7 Kultura

V 50. letech 20. století se kulturní antropologové snaží vyvrátit některé závěry a premisy, které spojovaly lidské násilí a agresi s darwinistickou teorií přirozeného výběru a myšlenkou „*survival of the fittest*“ a rodí se tak myšlenka, že násilí může být spíše kulturního charakteru (Welsch a Endicott, 2008, s. 16–17). Podle těchto autorů je to tedy kultura, která může za náš reprodukční úspěch, kooperaci, a celkově vše, co dělá člověka člověkem – Ferguson například píše: „*culture is our nature*“ (Ferguson, 2011, s. 257).

Tuto teorii, že násilí je do jisté míry kulturního charakteru, podporují například také americký antropolog Robert K. Dentan (Welsch a Endicott, 2008, s. 17), Robert Sussman: „*Máme-li schopnost a plasticitu měnit se učením z příkladu, pak je naše chování určováno socializačními praktikami a naší kulturní historií, nikoli naší povahou*“ (Welsch a Endicott, 2008, s. 34), Martin: „*Mužské násilí je jak v mezilidském, tak kolektivním kontextu jako všechny ostatní naučené, expresivní, kulturní chování*“ (Martin, 2021, s. 170), či Eagly a Steffen: „*jako ostatní sociální chování, agrese může být viděna jako chování vycházející z role a také tak samo je toto chování regulováno sociálními normami, které platí u lidí na základě jejich role, kterou zastávají*“ (Eagly a Steffen, 1986, s. 310).

Podobného názoru je i Goldstein, který píše, že genderové rozdíly vycházející z biologie nejsou dostatečné na to, aby mohly vysvětlit větší válečnost mužů (Goldstein, 2001, s. 182). K biologickému vysvětlení mužské agrese se tak příkládá druhá strana mince ve formě kultury, která by v praxi mohla vést muže k agresi a násilí, zatímco ženy by mohla od agrese a násilí naopak odrazovat. V rámci kulturního pohledu tak začneme od začátku, tedy dětstvím a následně se dostaneme až do dospělosti.

7.1 Dětské hračky

Hypotéza ohledně dětských hraček a agresivity je ve svém základu jednoduchá a do jisté míry i logická. Dětské hračky stimulují hru, kdy dochází k předstírání nějakých rolí a taktéž stimulují sociální a kognitivní dovednosti dětí (Blakemore a Centers, 2005, s. 619). Studium preference dětských hraček, počítačových her, televizních pořadů, sportů a dalších volnočasových aktivit je tedy důležité, protože tyto aktivity souvisí s rozvojem (nebo také inhibicí) kognitivních, sociálních a motorických schopností (Cherney a London, 2006, s. 1–2). To, že existují typicky „chlapecké“ a typicky „dívčí“

hračky, je z každodenního života velmi patrné. Pro naše téma je však nesmírně důležité zjištění, že stereotypně maskulinní hračky by dle různých výzkumů měly směřovat k rozvoji jiných dovedností než stereotypně dívčí hračky (Cherney a London, 2006, s. 6). Jedním z těchto výzkumů je například výzkum Cynthii Miller z roku 1987, který dochází k závěru, že hra s genderově stereotypními hračkami může souviset s rozvojem různých schopností, jako je například schopnost pečování či agrese (Miller, 1987, s. 485). Pakliže tedy v hračkářství (a to především v chlapecké sekci) najdeme hračky jako je například replika samopalů, rytířský meč, vojáček, či masožravý dinosaurus, je logické se ptát, zdali tyto hračky nějakým způsobem nesouvisí s agresí. Také násilné počítačové hry, kdy se zabíjení stává zábavou a dětské knížky a filmy protkané superhrdiny, kteří eliminují padouchy rozmanitým arzenálem, nebude těžké klasifikovat jako hračky, které do jisté míry vyobrazují agresí a násilí. Můžeme tedy konstatovat, že jsou muži ovlivněni směrem k násilí právě kvůli stereotypně maskulinním hračkám, zatímco u žen je agrese potlačena na základě feminních hraček směřující k péči?

Například vývojová psycholožka Judith E. Owen Blakemore a Renee E. Centers provedli v roce 2005 dva výzkumy zaměřené na analýzu dětských hraček, ve kterých děti rozřazovaly hračky na maskulinní, feminní a neutrální a taktéž u těchto hraček popisovaly jejich typické vlastnosti (Blakemore a Centers, 2005, s. 619).

Z první studie vyplývá, že mezi silně feminní hračky patří dle dětských účastníků experimentu například kostým baleríny, Barbie, make-up, rtěnka, šperky, žehlička, šicí stroj, kočárek či například pec. Mezi neutrální hračky byl dětmi zařazen doktorský set, karaoke, xylofon, či zahradní náčiní. Mezi silně maskulinní hračky děti volily následující hračky: sirky, kostým superhrdiny, helikoptéra, stůl s nářadím, vojáček, pistole a zbraně, meč či například boxerský ring (Blakemore a Centers, 2005, s. 622–623). Autoři výzkumu proto píšou: *„je jisté, že z velké většiny hračky zůstávají silně asociovány s jedním, nebo druhým genderem. Hračky viděny primárně pro dívky měly ve velké většině asociaci se vzhledem, zatímco ty hračky, které byly viděny primárně jako klučičí, měly asociaci s agresí a násilím“* (Blakemore a Centers, 2005, s. 624). Z druhé studie zase vyplývá, že dívčí hračky jsou převážně na pohled atraktivní a typicky se zaměřují se na péči a domácí práce, zatímco hračky chlapců byly typicky hodnoceny jako násilné, kompetitivní, vzrušující a někdy také nebezpečné (Blakemore a Centers, 2005, s. 619). Autoři proto dodávají: *„Vskutku, především násilí bylo jednou z klíčových vlastností maskulinních hraček“* (Blakemore a Centers, 2005, s. 631).

Dalším, kdo se zabýval dětskými hračkami, byla Cynthia L. Miller. Z její studie vyplývá, že chlapecké hračky více podněcují ke kompetici, kontaktu s jinými dětmi a k agresi, zatímco dívčí hračky se zaměřují spíše na péči (Miller, 1987, s. 485). Další zajímavou analýzu zaměřenou na dětské postavičky a panenky nabízí také Karen Klugman. Ta píše, že o postavičkách kluků platí, že většinou postavy hrají nějakou roli v kontextu superhrdiny proti záporákovi a dávají tak důraz na agresivitu a násilí. Tyto postavičky mají u sebe zároveň různé zbraně, se kterými může postava manipulovat a na krabici hračky se objevují nápisy, jako je například „zabij“ či „znič“. Naopak holčičí panenky nabádají k péči, a proto jsou často prodávány s náčiním jako je hřeben, či kartáč. Co se týče krabice, tak na nich jsou většinou vyobrazeny dívky, které si s panenkou hrají a krabice má typicky pastelové barvy (Klugman, 1999, s. 169–182).

Ze studií tedy vyplývá, že děti jsou si velmi dobře vědomy genderového rozdělení hraček. Můžeme však říct, že by děti preferovaly hračky, které stereotypně náleží jejich pohlaví? Výzkumy dokládají, že ano. Například psychologka Isabelle D. Cherney (Merrimack College, Massachusetts) a Kamala London (University of Toledo, Ohio) se zaměřily na 60 chlapců a 60 dívek ve věku 5–13 let s cílem popsat rozdílné využívání hraček, televize, počítačových her a venkovních aktivit na základě věku a genderu (Cherney a London, 2006, s. 1). Z výzkumu vyplývá, že se gender zdá být klíčovým faktorem a jak chlapci, tak dívky vykazovali preferenci aktivit a hraček, které stereotypně náležely jejich pohlaví (Cherney a London, 2006, s. 6). Dále z výzkumu vyplývá, že chlapci pozorovanými aktivitami tráví více času než dívky, projevují preferenci stereotypních hraček v každém věku a tato preference se s vyšším věkem stává čím dál tím více maskulinní (Cherney a London, 2006, s. 6). Zajímavé je také zjištění Robinsona a Morrise. Z jejich studie totiž vyplývá, že v případě dětských přání a proseb si děti přejí více genderově stereotypní hračky, než by sami rodiče dětem koupili – rodiče by například místo autíčka nebo panenky koupili edukativní hru (Blakemore a Centers, 2005, s. 620).

Úžas vzbuzuje i to, že tato preference stereotypních hraček byla sledována u dětí již ve věku 2 let. Toto dokládají výsledky výzkumu německého psychologa Heinze Dannhauera, kdy si z výběru hraček 70 % dvouletých chlapců vybralo traktor s přívěsem a pouze 7 % si vybralo panenku. Co se týče dívek ve stejném věku, z výběru hraček si 40 % dívek vybralo traktor a 40 % dívek si vybralo panenka. O půl roku později, 80 % chlapců traktor a 7 % chlapců panenka, 30 % dívek traktor 60 % dívek panenka. Tato

studie by tak dokládala, že výběr pohlavně specifické hračky probíhá ještě před jistotou svého vlastního pohlaví a jakékoliv vědomosti o stereotypch pohlaví (Kasten, 2006, s. 55–56).

Zde je však potřeba zmínit, že ačkoli děti ve dvou letech ještě nemají jistotu ve svém pohlaví a nemají znalosti genderových stereotypů, to ještě automaticky neznamená, že by preference hračky měla být biologicky vrozená. Pokud je tedy například chlapec od prvních dnů oblékán do stereotypně klučičích barev, má postýlku v typicky chlapeckém zařízeném pokoji a jsou mu pouštny pohádky, kde se místo princezen v pastelově růžových šatech vyskytují například autíčka či vláčky, není překvapivé, že by dítě vnímající všechny tyto podněty radši sáhlo po modrém autíčku. Výzkum lze tedy chápat dvěma způsoby: děti si vybírají hračky dle jejich pohlaví ještě předtím, než chápou genderové role a jejich chování tak musí být dáno biologii, nebo (a k tomu bych se spíše přikláněl): děti si vybírají hračky dle jejich pohlaví kvůli tomu, že už dva roky žijí ve světě, který je ovlivňuje.

Proč tedy děti obecně preferují hračky, které stereotypně přísluší jejich pohlaví, se vysvětluje hned na základě několika faktorů. Zprvce to jsou rodiče, kteří kupují a nabízejí dětem genderově specifické hračky, ačkoli utvrzování dětí v klišé genderových rolí není vždy pouze ze strany rodiny (Goldstein, 2001, s. 237–238). Kasten se proto dívá i na jiné zprostředkovatele genderových rolí, jako je například školka a píše: „*denní režim, vybavení a pedagogický personál většiny školek působí tak, že vede chlapce i dívky k tomu, aby si hráli téměř výlučně s hračkami stereotypně příslušejícími jejich pohlaví, a to v kruhu dětí téhož pohlaví...*“ (Kasten, 2006, s. 36) Krom školy a rodiny je samozřejmě dalším vlivem marketing, který je ve sféře hraček zaměřený na hračky klučičí a holčičí a příkladem můžou být televizní reklamy, popřípadě hračkárny rozděleny na holčičí a klučičí sekce (Goldstein, 2001, s. 240).

Další otázkou je, zdali vážně maskulinní hračky způsobují u dětí agresi. Například britská psycholožka Wendy Hollway zaměřující se na genderové vztahy je toho názoru, že ne. Ve svém článku tak předkládá situaci, kdy chlapec se zlostí namíří maskulinní hračku akční figurky směrem k matce se slovy „zabij tě“ po tom, co ho matka okřikla z důvodu hlasitosti jeho hry. V článku Hollway radí, aby matky hru s agresivní hračkou nijak nekriminalizovaly a daly hře volný průběh, protože dle jejích slov maskulinní hračky nejsou zdrojem agresivity či násilí: „*Hračka, která reprezentuje násilné chování,*

není zdrojem imitace násilí. Pokud zde nejsou agresivní pocity, které by mohly být mobilizovány, hračka nebude použita symbolicky k projevu agrese“ (Hollway, 1999, s. 280). Hollway dále v článku píše: „Můj argument je, že chlapcově nevědomému vztahu s akční figurkou musí být porozuměno...dostupnost hraček, které reprezentují maskulinní násilí či agresi, se kterou se můžou chlapci identifikovat, není příčinou žádné přímé agrese“ (Hollway, 1999, s. 278–279).

Na druhou stranu se někteří autoři (Watson a Peng, 1992; Goldstein, 1995; Hellendoorn a Harinck, 1997) shodují na tom, že mezi maskulinními hračkami například ve formě zbraní a agrese/násilím spojitost naopak existuje (Blakemore a Centers, 2005, s. 632). Těchto zbraní mají chlapci v pokoji samozřejmě více než dívky, které tam mají hračky spíše směřující k domácnosti (Rheinhold, Cook, 1975, s. 459), a někteří autoři proto komentují, že v případě koupě replik zbraní se jedná o schvalování mužského násilí v praxi (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 259). Krom toho také chlapci více než dívky preferují násilné počítačové hry a hrají počítačové hry celkově častěji než dívky – a to jak v dětství (Cherney a London, 2006, s. 6) tak v dospělosti (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 259).

Výzkumy tak prokazují, že děti umí rozlišit a taktéž preferují genderově stereotypní hračky, jež náleží jejich pohlaví a tato preference je zapříčiněna více faktory. Maskulinní hračky zároveň souvisí často s agresí či násilím, zatímco femininní hračky často souvisí s domácností či péčí. Autoři se převážně shodují, že násilné hračky souvisí s agresí a násilím a jelikož tyto hračky preferují a vlastní častěji chlapci než dívky, můžeme to brát jako jeden z faktorů větší tendence mužů k agresi a násilí.

7.2 Chlapecká agrese a styl hry

Krom preferovaných hraček se chlapci a dívky odlišují také stylem hry a mírou agrese. Chlapci se celkově zdají být dle výzkumů agresivnější a preferují také na rozdíl od dívek tvrdší hry. Například Elenor Maccoby a Carol Jacklin ve studii zjistily, že chlapci jsou od 2–2,5 let agresivnější než dívky, pouští se do více bojových her, jsou více nakloněni nepřátelství a snaží se získat dominantní postavení (Wilson, 1993, s. 127). K tomu, že jsou chlapci agresivnější, dokládá Maccoby také úsměvné zjištění, že ve věku 6 let mají kluci větší tendence do sebe narážet na tříkolkách, než je tomu u dívek (Goldstein, 2001, s. 177–178).

Dále práce Whittinga z roku 1963 pozorovala děti ve věku od tří do deseti let v šesti různých kulturách a ve všech pozorovaných kulturách se chlapci jeví jako více agresivní než dívky. Také v izraelských kibucech byly pozorovány děti od jednoho do pěti let, a i zde se zjistilo, že chlapci jsou více agresivní a vyvolávají častěji konflikty či rvačky. Toto potvrzují také americké studie, kde u chlapců a mladých mužů vědci pozorovali mnohem častěji známky fyzické agrese než u dívek (Kasten, 2006, s. 81).

Vyšší míru chlapecké agrese potvrzuje i Ronald P. Rohner a dodává, že se vyšší agrese chlapců vyskytuje u mnoha kultur (Wilson, 1993, s. 127). Výjimkou tak nejsou ani „harmless people“ („neškodní lidé“) z kmene !Kung, kteří byli dlouho považováni za societu bez násilí. Zde N. G. Blurton Jones a Melvin J. Konner taktéž potvrzují, že se chlapci věnují více drsným hrám než dívky a jsou také agresivnější (Wilson, 1993, s. 127). Dále i Buss píše, že chlapci, více než dívky, preferují válečné hry (Buss, 2014, s. 306–307) a také je pro chlapce typičtější přivlastňování si zdrojů silou jako jsou hračky či teritorium, což je patrné u dětí již od tří let (Buss, 2014, s. 287).

Podobné výsledky, avšak již u starších dětí, předkládá také finská studie 127 patnáctiletých dětí (Bjorkqvist, Lagerspetz, Kaukiainen, 1992). Studie dochází k závěru, že chlapci vykazovali 3x vyšší míru přímé fyzické agrese než dívky, které se naopak účastnily více nepřímé agrese ve formě slovních nadávek (Buss, 2014, s. 295). Další studie, kdy vědci sledovali 1433 škol s dětmi ve věku od 8 do 16 let zase ukazuje, že větší procento kluků (než dívek) se účastnilo fyzické šikany, a taktéž že větší procento kluků byli oběti fyzické šikany, zatímco dívky se setkaly častěji se slovní šikanou (Buss, 2014, s. 294).

V praxi to tedy vypadá tak, že chlapci tráví více času venku a jejich hry jsou spíše dynamické. Také chlapecké sporty jsou oproti dívčím více fyzické, aktivní a většinou s týmovým uspořádáním, nebo sporty bojové jako je třeba judo. O chlapeckých hrách Cherney a London píšou: „*tyto aktivity často vyžadují sociální kompetici, kooperaci a vedoucí potenciál, a můžou dítěti poskytnout zdroj pozitivního sebevědomí*“ (Cherney a London, 2006, s. 7). Důležité však je, že někteří autoři dokládají, že tyto sporty můžou krom prostorových dovedností a pozitivního sebevědomí podporovat také agresi (Cherney a London, 2006, s. 7; Kasten, 2006, s. 67) či dokonce potřebu dominance. O této dominanci v chlapeckých hrách píše například francouzský sociolog a antropolog Pierre Bourdieu, který je toho názoru, že chlapci jsou v mladém věku tlačeni do her, kde

jde o nějakou nadvládu a kde tak získají „*libido dominandi*“, čímž se myslí touhu vládnout. Tato touha vládnout přetrvává v mužích po zbytek života, vytváří iluzi mužství a ve vyhocené verzi souvisí podle Bourdieua dokonce i s válkou (Bourdieu, 2000, s. 69). Na druhou stranu dívky v porovnání s chlapci tráví více času vevnitř, jejich hry jsou spíše statické a sporty spíše nekompetitivní a individuální (Cherney a London, 2006, s. 1–2).

Jelikož jsou chlapci fyzicky agresivnější a preferují tvrdší, týmové a kompetitivní hry na rozdíl od dívek, které preferují hry spíše nekompetitivní a individuální, není se čemu divit, že dětské skupiny jsou silně segregovány podle pohlaví. Eleanor Maccoby, která se zaměřovala na dětské skupiny, tvrdí, že toto genderové rozdělení je univerzální ve všech kulturách, a to jak u lidí, tak i například u ostatních primátů. Maccoby proto vysvětluje, že dívky samotné preferují stejné pohlaví partnera ke hře již kolem 3 let, u chlapců se preference stejného pohlaví objevuje kolem 4–5 let. Následně se ve věku 5–8 let u obou pohlaví tato preference ustálí, kdy si děti kolem 6,5 roku života podle Maccoby hrají se stejným a opačným pohlavím v poměru 11:1. V rozmezí 8–11 let je segregace na vrcholu, což by dokládali i jiní autoři: „*Čím jsou děti starší, tím je pravděpodobnější, že budou raději trávit čas s vrstevníky stejného pohlaví*“ (Brink, 2018, s. 270).

Důvodem této segregace jsou podle Maccoby jak biologické, tak sociální faktory a paradoxně největší segregace dle pohlaví probíhá v případě absence dospělého. Klíčovým faktorem je proto dle Maccoby styl hry u kluků a dívek, kdy kluci preferují tvrdší a fyzičtější hry s větším využitím agresivity či náměty „hrdinství“ a tyto náměty se projevují u kluků i v případě, že si hrají sami. Na druhou stranu dívky k těmto „agresivnějším“ hrám mají o něco dál a spíše se těmto hrám straní a preferují hry z prostředí školy či rodiny, kdy si dívky hrají například na maminku a tatínka (Goldstein, 2001, s. 233–237).

Chlapci se tedy dle výzkumů jeví obecně fyzicky agresivnější než dívky a taktéž více než dívky preferují fyzické, kompetitivní a agresivní hry. Tento rozdílný styl hry je taktéž jedním z hlavních důvodů segregace dětských skupin dle pohlaví, která je například podle Goldsteina prvním krokem přípravy chlapců k válce (Goldstein, 2001, s. 249). Na základě těchto poznatků se proto přikláním k názoru, že dětský styl hry a dětská segregace může být dalším faktorem vysvětlující vyšší míru mužské agrese v porovnání s ženskými protějšky.

7.3 Výchova

Ve sporu „*nature versus nurture*“ zaujímá výchova výsadní postavení a stává se tak klíčovým argumentem a protiváhou krajních nativistů, kteří vysvětlují agresivitu člověka čistě z biologického hlediska, jako jsou například geny, hormony či evoluce. Výchova tedy stojí na opačné straně a představuje vnější okolí, které ovlivňuje a formuje psychologický vývoj jedince. Výchova pochází především z rodiny, ale také z dalších institucí, jako je například škola či církev a do jisté míry ovlivňuje vývoj jedince i vliv médií. Jelikož výchova chlapců a dívek probíhá jinak, je logické usuzovat, že výchova může být významným faktorem související s agresivitou a násilím.

K „*nurture*“ jakožto vysvětlení mužské agrese by se přikláněl například Sandy White Watson (University of Louisiana Monroe), která je názoru, že mužská agresivita není zapříčiněna biologicky, avšak výchovou (Watson, 2007, s. 731). K výchově jakožto přímému vysvětlení mužské agrese by se přiklonila i Norma Barquet ve svém díle „*Gender and school violence in the United States*“ (Watson, 2007, s. 732). Podobný názor má také finský psycholog Kaj Björkqvist, který píše: „*Rozdíly pohlaví v agresi jsou s největší pravděpodobností rozvinuty na základě učebni, a ne na základě spjitosti s hormonu*“ (Björkqvist, 1994, s. 181). Jaký je tedy rozdíl mezi výchovou chlapců a dívek a které aspekty výchovy by mohly mít vliv na agresi mužů v pozdější fázi života?

Klišé obestírající pohlaví, aneb rozdílné nahlížení na chlapce a dívky, začíná dle autorů již od narození dítěte. Je totiž vědecky vysledováno, že popis narozených dětí ze strany rodičů (a jiných dospělých), je ovlivněn pohlavím dětí – chlapečci bývají popisováni jako silní, aktivní, agresivní a jsou více stimulováni dotykem, zatímco holčičky jako milé, pěkné, slabé a křehké a stimulace je více hlasová. Při křiku je říkáno, že se chlapci „vztekaají“, zatímco u dívek se říká, že se dívka „vylekala“ a matky reagují na tento vztek dívek častěji (Kasten, 2006, s. 49–50). Brzo tak nastupuje odlišná výchova, která především chlapcům vrývá a vnucuje pohled maskulinity (Bourdieu, 2000, s. 78–80) a výzkumy prokazují, že rozdílná výchova chlapců a dívek je typická ve všech zkoumaných kulturách. (Kasten, 2006, s. 79) U chlapců je typicky podporována výchova zaměřená na agresi, maskulinitu a průbojnost a tyto hodnoty taktéž podporují média zobrazující agresi v pozitivním světle jakožto součást mužství. Na druhou stranu výchova dívek pěstuje myšlenku křehké dívky, která se má agresi vyhýbat a v případě agrese dívek se agrese potlačuje a trestá více než u chlapců (Ruth a Howard, 2004, s. 95–96).

Na základě této výchovy a také knížek, učebnic, médií, filmů, televize či počítačových her, které taktéž předkládají obraz silného, aktivního a nebojácného muže a pasivních, křehkých a od mužů pomoc potřebujících žen (Kasten, 2006, s. 69–71), si děti rychle osvojí normy a vzorce chování, které jsou „typické“ a také vyžadované pro jejich pohlaví. K. Hanson a A. McAuliffe proto ve svém díle „*Gender and violence, implications for peaceful schools (1997)*“ píšou: „*Prostřednictvím tohoto procesu socializace si děti osvojují pravidla pro ‚mužství‘ a ‚ženskost‘ a protože se učí ve velmi raném věku, významy spojené s definicemi pohlaví se zdají být přirozené, spíše než sociálně konstruované*“ (Watson, 2007, s. 733).

Jak taková socializace chlapců k „maskulinitě“ mimo západní kulturu vypadá (a zobrazuje proces maskulinizace docela trefně) předkládá například Bourdieu na národu Kabylů, kteří žijí v horských oblastech severovýchodního Alžírka. Bourdieu popisuje, že základem jsou tzv. „odlukové rituály“. Cílem odlukových rituálů je odpoutání chlapce od matky a následná maskulinizace a také defeminizace. Mezi takové rituály spadá třeba první ostříhání chlapeckých vlasů (břitvou) kolem šestého roku (defeminizace), nebo například obřízka. Během rituálů jsou využívány různé předměty zhotovené v ohni, které jsou viděny jako maskulinní – dýka, nůž, radlice. Krom těchto rituálů jsou chlapcům přiřazeny jiné aktivity než dívkám – jedná se např. o sport, chlapecké hry či lov. Dalším krokem je vstup chlapce na tržiště, kde se seznámí s ostatními muži a s otcem koupí volskou hlavu (během tohoto dostane dýku, vejce, zámek a zrcadlo). Vejce je třeba rozbít a zámek otevřít – symbol deflorace (Bourdieu, 2000, s. 26–28). Chlapcům je taktéž během celého dospívání opakováno slovo „*gabel*“, což znamená „čelit, „hledět do tváře“ či „vzpřímený postoj“. Dále mužům náleží všechny nebezpečné či „násilné“ aktivity, jako je například válka či porážení dobytka (Bourdieu, 2000, s.28, 30).

V západní kultuře se nejspíš chlapci nesetkají se slovem „*gabel*“ tak často jako chlapci z Kabylie a také koupě volské hlavy není nejspíš nejpopulárnější aktivitou mezi otcem a synem, což však neznamená, že by maskulinizace chlapců v západní kultuře neprobíhala. V rámci našeho prostředí se tak jedná o rozdílné oblékání dívek (šatičky, něžné barvy) a chlapců (modré kalhoty), vedení dívek k pasivitě, něžnosti a nekompetitivnosti, zatímco chlapci jsou vedeni k agresivitě, bojovnosti, kompetitivnosti, potlačení svých emocí, lovu, sportu (dle Bourdieuho podporující „libido dominantí“) a celkově se jim více než dívkám tolerují „klukoviny“ (Watson, 2007, s. 731; Bourdieu, 2000, s.52). Výsledkem je, že agresivita je spojována s mužstvím (či „chlapectvím“) a

pakliže je dívka agresivní, je viděna společností jako méně ženská (Ruth a Howard, 2004, s. 96). Vedle toho se chlapcům také více toleruje manipulace s nebezpečnými předměty, jako je třeba nůž, nůžky či zápalky a dívky jsou spíše od těchto předmětů odrazovány z důvodu představy o jejich křehkosti (Kasten, 2006, s. 67).

Autoři se zároveň shodují na tom, že dodržování stereotypní role tvrdého hochy či něžné dívky je nuceno více ze strany otce než ze strany matky a zároveň je tato role přísněji vyžadována od chlapců než dívek (Cherney a London, 2006, s. 7). Krom toho bývají chlapci také častěji trestáni, zatímco s holčičkami se zachází citlivěji (Kasten, 2006, s. 32–33). Větší zaměření otce na pohlavní role bylo také potvrzeno například v rámci jednoho pokusu, kdy se sledovala reakce otců a matek na své dítě hrající si s hračkou opačného pohlaví. Matky odrazovaly od takového činění stejně, jestli se jednalo o dívku či kluka, zatímco otcové odrazovali chlapce 5x více než holčičky. Z toho se dá vyvodit, že pro otce je mnohem horší představa „zženštilého“ chlapce než klučičí dívky (Goldstein, 2001, s. 244). To, že jsou otcové v tomto ohledu na chlapce přísnější dle Goldsteina taktéž potvrzuje dalších 39 studií (Goldstein, 2001, s. 244).

Autoři také argumentují, že chlapci jsou konstantně vedeni k potlačování emocí a projevování agrese jako symbolu síly a mužnosti. Dětský pláč je proto tolerován u holčiček, avšak není tolerován u chlapců („kluci nebrečí“), a od chlapců se tak očekává skrývání slabosti, tvrdost k sobě i druhým či agresivní chování, což dle Kastena vytváří absence cítění v rámci ostatních (Kasten, 2006, s. 32–33, 68).

O potlačování emocí píše také například William Pollack ve svém díle „*Real boys: rescuing our sons from the myth of boyhood*“. Ten dokládá, že projev maskulinity je vyžadován jak rodiči, tak i vrstevníky, kteří vidí hněv a vztek jako emoce prokazující sílu a smutek či strach jsou viděny jako slabost. Dle Pollacka se proto v současnosti chlapci ocitli v krizi chlapectví (*crisis of boyhood*). Tato krize spočívá v tom, že kult „*správného chlapce*“ nedovoluje chlapcům bezpečně projevit své emoce. Tento „*chlapecký kodex*“ („*boy code*“) potlačující chlapecké emoce je umocňován rodiči, školou a celkově společností (Watson, 2007, s. 732). Výsledkem „*chlapeckého kodexu*“ je tak podle Pollacka neschopnost chlapců projevit emoce a chlapci si tak vytvoří jakousi masku, která jim brání emoce projevit. Konečným výsledkem je frustrace, deprese, pocit méněcennosti a především vztek, agrese a násilí (Watson, 2007, s. 733).

Dle kanadského autora a teoretika zaměřujícího se na genderovou nerovnost, Michaela Kaufmana, je proto dlouhodobým řešením ukončení násilí změna v přístupu mužů k výchově dětí. Mnoho studií dle Kaufmana dochází k závěru, že problém mužského násilí souvisí s mužskou absencí výchovy dětí a celkově tak neschopností empatie. Ve svém článku „*Better fathering will help end violence*“ proto píše: „*je zde dobrá evidence ukazující, že čím více se muži zaměřují na péči a výchovu jakožto nejdůležitější věc jejich života (tak jak to tradičně činili ženy), uvidíme mnohem méně násilí. Méně násilí proti dětem, méně násilí proti ženám a méně násilí proti ostatním mužům*“ (Kaufman, 1998, s. 1). K podobným závěrům dochází i Goldstein: „*Jedna studie uvádí, že zapojení otce v péči o dítě je nejdůležitější faktor korelující s vývojem dětské empatie o dekádu později*“ (Goldstein, 2001, s. 243).⁸

Ačkoli by mohla být větší péče otců řešením, studie stále ukazují, že většina mužů tráví se svými dětmi relativně málo času a nevidí výchovu svých dětí jako pravou mužskou práci (Kaufman, 1998, s. 2). Podobného názoru je také Kasten. Ten píše, že do 10 let pečují o chlapce skoro výhradně ženy, což znamená, že chlapci nemají dostatek mužských vzorů, od kterých by mohli odkoukat chování, a proto hledají své vzory jinde, například v televizi či knížkách, kde je chování mužů dosti zkreslené a stereotypní. Kasten proto taktéž souhlasí, že by větší začlenění mužů ve výchově mohlo pomoci se snížením mužské agrese (Kasten, 2006, s. 76).

Kromě výchovy je podle Polacka také nezbytné rozpoznání falešných mýtů chlapectví. Tyto mýty Pollack popisuje následovně: První mýtus: „*kluci jsou prostě kluci*“ („*boys will be boys*“), což je představa biologické determinace chlapců k násilí. Druhý mýtus: „*kluci by měli být kluci*“ („*boys should be boys*“), což je představa, že chlapci a jejich „chlapecký kodex“ („*boycode*“) je přirozený. Třetí mýtus – „*chlapci jsou toxičtí*“, („*boys are toxic*“), který vidí chlapce jako emocionálně labilní neschopné empatie a Polack tak nabádá k lásce, která chlapce činí silnějšími (Watson, 2007, s. 734).

Na základě výše uvedeného je zřejmé, že pohlavně specifická výchova je do jisté míry součástí většiny zkoumaných kultur. Zprostředkovatelem této pohlavně specifické výchovy jsou především rodiče (primárně otec) a u chlapců se dbá na dodržování této

⁸ Goldstein také uvádí, že například v „mírumilovném“ kmeni !Kung je při výchově otec velmi silně přítomen (Goldstein, 2001, s. 242).

pohlavní role více než u dívek. Výchova chlapců tak směřuje k obrazu „*správného kluka*“, který je bojovný, kompetitivní, aktivní a prosadí se, i kdyby to mělo být pomocí agrese. Také „*velcí kluci*“ nebrečí, neprojevují emoce či slabost a na rozdíl od dívek se jim tolerují typické „*klukoviny*“ či agrese. Výchova dívek je zaměřená na „*slušné a něžné holčičky*“, které jsou pasivní, nekompetitivní, poslušné, milé, mazlivé a emocionální a jejich agrese je sankcionována, zatímco u chlapců je agrese více tolerována, či dokonce podporována. Problémem je také malá účast mužů při výchově. Ačkoli člověk není dozajista čistá *tabula rasa* a nelze tak vysvětlit vše na základě výchovy, i tak je maskulinní výchova natolik kompatibilní s pozdějším obrazem agresivnějších a násilnějších mužů, že nelze pochybovat o této spojitosti.

7.4 Stereotypní vyobrazení maskulinity a feminity

Dalším klíčovým argumentem kulturního vysvětlení je vliv maskulinity (mužství) a feminity (ženství), kdy agrese a násilí by mělo být více kompatibilní s pojetím mužství než s pojetím ženství. Tuto hypotézu vystihuje dobře Malcolm: „*Vztah mezi muži a násilím je viděna jako výsledek sociální konstrukce maskulinity. Ta předpokládá, že násilí je mužské a je produktem mužského procesu sociálního učení*“ (Malcolm, 1997, s. 295). Pro vysvětlení: „*Maskulinita (mužství) a feminita (ženství) odkazují na sociální role, chování a významy předepsané pro muže a ženy v jakékoli dané společnosti v kteroukoli dobu a jako takové zdůrazňují gender, nikoliv biologické pohlaví a rozmanitost identit mezi různými skupinami*“ (Kimmel, 2001, s. 9318).

Proč by však mužství mělo na rozdíl od ženství vést k větší agresi a násilí? Klíčovým faktorem se zdá být stereotypní vyobrazení mužství a ženství ze strany společnosti (aneb charakterizování typicky mužských a ženských vlastností/atributů), a tak jako tomu bylo u výchovy, maskulinní představa se zakládá na ideji „*pravého muže*“, zatímco ženskost směřuje ke „*křehké dívce*“ odsuzující agresi a zaměřující se spíše na péči o ostatní.

Mezi tyto typické maskulinní atributy tak dle autorů patří například: agresivita, bojovnost, neohroženost, ochota podstupovat rizika, neukazování svých emocí, silná osobnost, panovačnost, tvrdost, vůdcovství, stání si za svými názory, nezávislost, vůdčí schopnosti, racionalita, ambicióznost, dominance, sklony ke kompetici, fyzická síla, objektivita či například asertivita. Na druhou stranu mezi ženské genderové atributy stereotypně spadá: submisivita, bezmocnost, empatie, jemnost, mírnost, něžnost,

neútočnost, kooperace, fyzická slabost, afektovanost, atraktivnost, emocionálnost, závislost, něžnost, křehkost, tichost, nábožnost, komunikativnost, citlivost, péče o ostatní, iracionalita a pasivita (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 254–255; Brink, 2018, s. 202–203; Kasten, 2006, s. 24–25; Bourdieu, 2000, s.28–29). Mužskost je zároveň neoddělitelná od fyzické síly a tato fyzická síla je spojována s potenci, plodivou silou a s představou skutečného muže (Bourdieu, 2000, s. 15). Krom těchto charakteristických vlastností se stereotypně vyobrazuje také morálka, kdy v ženské morálce nejvyšší příčky zaujímají ctnosti jako je například starost a odpovědnost o ostatní, zatímco v mužské morálce má největší důležitost spravedlnost, zákon, řád a povinnost (Kasten, 2006, s. 95).

Tato mužská tvrdost je například pěstována taky v místech, které jsou určeny primárně mužům – například bary s koženými potahy či hranatým, těžkým a tmným nábytkem, zatímco ženské prostory obsahují barevné místnosti s roztomilými dekoracemi, které mají zase vzbuzovat v ženách jejich křehkost (Bourdieu, 2000, s. 53). To, že jsou ženy více než muži přesvědčeny o svojí křehkosti, potvrzuje také analýza Eagly a Steffen, která ukazuje, že ženské respondentky byly více než muži přesvědčené o tom, že jejich agresivita pro ně samotné představuje zdravotní riziko (Eagly a Steffen, 1986, s. 324).

Podle několika autorů souvisí s agresí taktéž sociální role, a jelikož se sociální role podporující agresí vyskytují u jednoho z pohlaví častěji, tak se dané pohlaví jeví jako agresivnější. Maskulinní hodnoty tak může produkovat třeba armáda či sport, zatímco femininní hodnoty produkují třeba jeptišky, učitelky, zdravotní sestry, či ženy v domácnosti. Tyto sociální role zároveň poskytují jinou legitimizaci násilí, což způsobuje, že se u mužů po agresivním činu dostavuje menší pocit provinění (Eagly a Steffen, 1986, s. 312). Tyto zjištění jsou také v souladu s výzkumy, které ukazují, že ženy vykazují větší výčitky vůči agresivním činům než muži (Eagly a Steffen, 1986, s. 310–312).

Agresivita tedy stereotypně nezapadá do ženské role a v případě projevení agresivního chování se setká s nelibostí a kritikou ze strany společnosti (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 256). Pokud se však i přesto potřebuje vyobrazit ženská agrese (například proti muži v povídce), žena nejde proti muži přímo, avšak využívá většinou lsti, pasivity (šedá eminence) nebo například magie (Bourdieu, 2000, s. 32). Bourdieu k tomu dodává, že tato ženská pasivita je vynucována také například oblečením,

kdy kabelky zaměstnávají ruce a tím schopnost jednat, vysoké podpatky, sukňe či výstřih zase nutí k větší opatrnosti a menší mobilitě. K tomuto se také přidává požadované chování jako je klopení očí, nutnost usmívat se a nechat si od muže skákat do řeči (Bourdieu, 2000, s.28–29).

Dále Eagly a Crowley přináší teorii, že agresivita souvisí s dovednostmi, které s agresivitou kooperují. Důvodem, proč muži využívají více fyzické agrese, může být to, že jejich sociální role (sport, armáda) častěji vyžadují fyzické dovednosti, které následně dávají možnost větší agrese (Eagly a Steffen, 1986, s. 312). Eagly a Steffen proto shrnují: „*Sociální normy, stejně tak jako svědomí a dovednosti pohlaví jsou determinanty rozdílného agresivního chování u dospělých mužů a žen a biologické příčiny jsou z většiny nepřímo relevantní*“ (Eagly a Steffen, 1986, s. 325).

Tyto výše zmíněné genderové charakteristiky a další genderové role jsou tak podporovány ze strany rodiny, vrstevníků, médií či školy a na mládež je tak vyvíjen sociální tlak, aby si tyto atributy osvojila (Bourdieu, 2000, s.53). Toto potvrzují psychologické studie, které ukazují, že lidé tyto kvality u mužů očekávají a očekávání je zároveň vyšší u mužů než u žen (Eagly a Steffen, 1986, s. 310–311).

Podstata pravého mužství je však dle Kaufmana iluze, která se tváří, jako by byla biologicky daná. Nic takového, jako „*pravé mužství*“ však neexistuje a v každé zemi, městě, ekonomické třídě, věkové skupině či sociální skupině je definice „mužství“ jiná (Kaufman, 1991, s. 1). Také Martin dochází k závěru, že maskulinita je sociální konstrukt a taktéž dokládá, že v každé kultuře, čase i místě se pod maskulinitou (tedy pod tím, co to znamená být pravým mužem), myslí něco jiného (Martin, 2021, s. 170). Maskulinita je tedy velmi diverzifikovaný koncept a má daleko od univerzálního konceptu, což potvrzují kros-kulturní studie (Martin, 2021, s. 171).

Na základě toho někteří autoři píšou o potřebě dekonstrukce tohoto sociálního konstruktů. Například americký autor Ira Shor (College of Staten Island) a brazilský filozof a pedagog Paulo Freire v jejich společném díle „*A pedagogy for liberation: dialogues on transforming education*“ vybízí k dekonstrukci maskulinity coby sociálního konstruktů a jakmile dojde k tomuto uvědomění, je možné se od těchto konceptů osvobodit a následně dle jejich slov aktivně bojovat proti další reprodukci těchto norem (Watson, 2007, s. 734). Krom dekonstrukce je dle Sandy Watson také potřeba, aby především otcové prohlédli maskulinitu jakožto sociální konstrukt a změnili jak sebe, tak

i přístup k výchově svých synů. To samé platí o učitelích a učitelkách, školách, či také o filmových či hudebních tvůrcích a tvůrkyních, kdy vše zmíněné má možnost přispět proti maskulinitě jakožto sociálnímu konstrukt a tím dle slov Watson: „*osvobodit naše syny*“ (Watson, 2007, s. 734–735).

Výše zmíněný kanadský autor Michael Kaufman ve svém článku „*Being a man doesn't have to be a struggle*“ dokonce zastává myšlenku, že tato idea „*maskulinity*“ je pro muže až přímo destruktivní a zároveň brání mužům projevit emoce: „*Již od mladého věku se učíme, že být mužem znamená mít kontrolu, mít moc, zůstat na vrcholu a dominovat...tato definice mužství je zdrojem pravé tragédie*“ (Kaufman, 1991, s. 1). Realita je tedy taková, že všichni muži nemůžou být na vrcholu, a tak mají omezenou možnost cítit se dostatečně mužně a pocit „*pravého mužství*“ hledají jinde: například v bití své partnerky, v tvrdé práci, ve sportu, v prostředí byznysu či například ve fyzickém střetnutí s ostatními muži, a to vše jen proto, aby se cítili jako muži a obnovili tak své „*maskulinní ekvilibrium*“ (Kaufman, 1991, s. 1).

Podobný mechanismus dokládá i Bourdieu. Ten píše o maskulinitě jako o břemenu, a to právě proto, že ideál mužství je nedosažitelný a jedná se o past, která způsobuje někdy až nesmyslné napětí vedoucí k povinnosti jednat za každé situace jako „*správný muž*“ (Bourdieu, 2000, s. 47). V praxi toto napětí nutí muže bezhlavě do násilných her s cílem produkovat maskulinní znaky a tím šlechtit mužské vlastnosti (Bourdieu, 2000, s. 48), či může dokonce produkovat násilí jako takové: „*Důkazem jsou nejrůznější situace, kdy vůle ovládat, vykořisťovat či utiskovat dokázala přimět k zabíjení, mučení či znásilňování právě a jen proto, že si našla oporu v ‚mužné‘ obavě z vyloučení ze světa ‚mužů‘ neznajících slabost: mužů nazývaných někdy ‚tvrdí hoši‘ ...*“ (Bourdieu, 2000, s. 49).

Na druhou stranu Buss (Buss, 2014, s. 309), D. G. Dutton, či Malcolm (Malcolm, 1997, s. 304) namítají, že sociální učení, kulturně specifické genderové normy a pojetí maskulinity nedokážou zcela vysvětlit problematiku mužské agrese či mužského násilí. Buss například píše, že mainstreamoví vědci vysvětlují zvýšenou mužskou agresivitu ve všech societách pomocí kulturně specifických genderových norem. Na toto se Buss vyjadřuje: „*rozdíl mezi pohlavími můžeme najít v každé societě napříč planetou, u které jsou dostupné data homicidy. Teorie, které vycházejí z lokálních kulturních norem nejsou schopny dostatečně vysvětlit univerzální lidský patern*“ (Buss, 2014, s. 309).

7.5 Maskulinita a násilí

Veysel Bozkurt, Safak Tartanoglu a Glenn Dawes⁹ se ve svém výzkumu zaměřili na pozorování vztahu mezi maskulinitou a násilím a dochází k závěru, že mezi pohlavím, maskulinitou a násilím je těsná spojitost (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 254). Do výzkumu se zapojilo 516 tureckých univerzitních studentů a studentek a výzkum byl prováděn na základě dotazníků a dodatečných otázek (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 256). Ve svém výzkumu celkově potvrdili hypotézu, že muži schvalují násilí více než ženy a také se potvrdila korelace mezi maskulinitou a podporou násilí a na druhou stranu feminitou a odmítáním násilí (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 258–259).

O maskulinitě ve spojitosti s násilím píše také Sandy Watson, která ve svém článku kritizuje, že ačkoli všechny současné střelby v amerických školách mají na svědomí chlapci, nikdo tyto tragédie nespojuje s mužským pohlavím. K této kritice přidává historický výčet střelby ve školách (rok 1997, 1998, 1999, 2000, 2003, 2005 a 2006), kde u všech případů byl školním střelcem chlapec a ani v jediném případě se nejednalo o dívku (Watson, 2007, s. 729). Watson dále kritizuje, že široká veřejnost nespojuje násilné činy s maskulinitou, protože si podle ní společnost již zvykla na fakt, že většinu násilných činů páchají právě muži. Argumenty, které se tak vztahují k nedostatku rodičovské výchovy, vlivu vrstevnické skupiny, či vlivu médií Watson odmítá, protože dle jejích slov jsou stejně jako chlapci i dívky vystaveny těmto faktorům a ke školním střelbám se dívky neuchýlí (Watson, 2007, s. 731).

Raewyn Connell a její teorie hegemonní maskulinity zase říká, že dominantní forma maskulinity prosazuje dominanci nad ženou a slabými muži, jako jsou dle hegemonní maskulinity například homosexuálové. Další autoři zase zmiňují, že k tomu, jak být agresivní a násilný se chlapci učí od otce, který slouží jako model tohoto chování (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 255). Spojitost mezi maskulinitou a násilím popisují i Bourdieu v knize „*Nadvláda mužů*“ (Bourdieu, 2000, s.49). Tim Edwards v knize „*Cultures of Masculinity*“, či americký sociolog Talcott Parsons, podle kterého je důvodem větší kriminality mladých mužů na rozdíl od ženských vrstevnic internalizace mužství právě v období adolescence (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 255–256).

⁹ Zleva doprava: Istanbul University, Uludag University a James Cook University.

Dále také Martin přidává, že mužské násilí je nezbytnou součástí mužské identity a důležitým prvkem násilí je především vztahovost – to dokládá i Bourdieu který říká, že mužnost a s tím spojené násilí se neobejde bez ostatních mužů, kteří by tuto mužnost ocenili (Bourdieu, 2000, s.49). Martin proto píše: „*maskulinita a násilí jsou propojené kulturní procesy, násilí se skládá z denních praktik, které můžou přetrvávat několik generací a konstrukce maskulinity formou násilí je silně variabilní, avšak následuje základní kulturní logiku*“ (Martin, 2021, s. 175).

Aby Martin doložila vztah mezi násilím a mužskou identitou, popisuje několik societ, kde se mladí muži účastní různých pseudo-bojů a soutěží s cílem prokázání jejich maskulinity. Prokázání mužské identity se pojí se získáním pozice v rámci skupiny a s tím se pojí také příjem zdrojů, sexuálních partnerů a dalších výhod (Martin, 2021, s. 170). Martin tak popisuje maskulinní rituály u následujících societ: Surmové (Etiopie), Yukpa (Venezuela), Apačové (Severní Amerika), Mississippské kultury (jihovýchod USA, 900–1300 n. l.), Močikové (severní pobřeží Peru, 800 n. l.) a Hopiové (jihozápad USA). Tyto maskulinní rituály zmíněných societ jsou spojené s bojem a násilím (ve formě soubojů, nájezdů, války) a slouží tak k etablování mužské identity. Celkově tak Martin argumentuje, že ačkoli je násilí silně diversifikované a každá kultura má odlišnou představu mužství, násilí je silně spojeno s mužskou identitou (Martin, 2021, s. 173–175, s. 178–179). K podobnému závěru dochází Martin také studiem archeologických nalezišť lidských masakrů a popisuje, že jejich primární funkcí není destrukce jako taková, avšak přetrvání kulturní tradice, skupinová koheze a budování mužské osobní identity (Martin, 2021, s. 177).

Zároveň se však zdá, že „míra“ maskulinity je v každé kultuře jiná. Na pozorování maskulinity v jednotlivých kulturách se zaměřil například Hofstede. Ten píše, že v maskulinních kulturách převládá silný rozdíl v genderových rolích mužů a žen – od mužů se očekávají typické maskulinní atributy (dominance, síla, ambice), zatímco od žen se očekávají typicky femininní atributy (pasivita, pomoc druhým). Tyto kultury dle jeho slov také dávají velký důraz na dosahování cílů, status a finanční úspěch (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 255). Sám Hofstede charakterizuje maskulinní a femininní kultury následovně: „*Maskulinita stojí za společností, ve které jsou sociální genderové role jasně odlišné: muži mají být asertivní, tvrdí a zaměřeni na materiální úspěch; ženy by měly být skromnější, něžnější a měly by se zajímat o kvalitu života.*“, „*Ženství stojí za*

společností, ve které se sociální role pohlaví překrývají: jak muži, tak ženy mají být skromní, něžní a mají se zajímat o kvalitu života.“ (Hofstede, 2001, s. 297)

Na měření maskulinity v 53 zemích byl tak použit tzv. „Hofstedův index maskulinity“ (Hofstede Masculinity index). Z tohoto měření vyplývá, že: „nejvyšší skóre maskulinity je v Japonsku (90), Rakousku (79) a Venezuele (73) a nejnižší skóre je v severských zemích jako je Dánsko (14), Nizozemí (14), Norsko (8) a Švédsko (5)“ (Bozkurt, Tartanoglu, Dawes, 2015, s. 255). Dále pro představu – Česká republika vykazuje dle indexu hodnotu 57 a USA hodnotu 62 (*Masculinity*, b.r.).

Pakliže by však maskulinita stoprocentně vedla k agresi a násilí, znamenalo by to, že by Japonsko a Rakousko mělo být plně násilí a vražd v porovnání například s USA, které skóruje dle Hofstedova indexu mnohem níže. Jasná korelace mezi Hofstedovým indexem a například homicidou však nejspíš neexistuje, protože podíváme-li se na množství homicidy na 100 000 obyvatel (čerpáno ze statistiky UNODC), Japonsko, jakožto nejmaskulinnější země na světě, vykazuje skoro nejnižší míru homicidy na 100 000 na světě, kdy v roce 2021 je evidováno 285 vražd, což by v přepočtu na 100 000 obyvatel bylo 0, 2. Tak samo Rakousko vykazuje relativně nízkou míru homicidy, kdy v roce 2022 bylo evidováno 79 vražd (přepočet na 100 000 obyvatel: 0, 9). Co se týče USA, které vykazuje nižší index maskulinity než Japonsko či Rakousko, v roce 2022 bylo evidováno kolem 21 tisíc vražd, což by bylo v přepočtu na 100 000 obyvatel 6, 4 (Intentional homicide, 2023).

Zdá se tedy, že problematika maskulinity předkládá přesvědčivé argumenty, proč by muži měli být agresivnější a násilnější než ženy. Podíváme-li se na jednotlivé závěry, nejspíš nelze pochybovat o tom, že stereotypní pojetí maskulinity (tedy představa „pravého muže“) má blíže k agresi, násilí a k vlastnostem s agresi slučitelnými než stereotypní pojetí ženství, které si zakládá primárně na pasivitě, křehkosti a od agrese a násilí odrazuje. Zároveň se ukazuje, že agrese a násilí je více součástí mužské než ženské identity, což je doloženo několika autory a také u několika kultur. Ne všichni muži se však musí s touto stereotypní představou mužství ztotožňovat a pakliže by tak udělali, ve hře je pořád mnoho faktorů, které by tuto korelaci zkomplikovaly. Maskulinita a feminita se tedy zdá být jedním z faktorů našeho zkoumání, ačkoli stále dependentní na podmínkách a dalších faktorech ať už kulturních, či biologických.

Závěr

Na základě mapování diskuse *nature vs. nurture* s primárním zaměřením na agresivní a násilné chování mužů vyplývá, že muži mají v průměru v porovnání s ženami větší tendenci k fyzické agresi, a to samé můžeme konstatovat o fyzickém násilí. V obou případech také platí, že oběti této agrese a tohoto násilí jsou především ostatní muži. Muži taktéž obecně páchají trestné činy vraždy častěji než ženy a oběti těchto vražd jsou opět převážně muži.

Při mapování diskuse zaměřující se na biologické a kulturní faktory souvisejících s predispozicí mužů k agresi a násilí vyplývá, že toto chování nelze zcela stoprocentně vysvětlit na základě genetiky. Vliv genů je tedy spíše malý a závislý na působení vnějšího prostředí. Ukazuje se tak, že na agresi působí větší množství genů malého účinku a představa, že by pouze jediný gen či mužský pohlavní chromozom Y mohl kódovat agresi, je neplatná. Co se týče často zmiňovaného hormonu testosteronu, korelaci mezi hladinou testosteronu a agresí některé výzkumy dokazují, ale další četné výzkumy a rozsáhlá kritika tyto závěry naopak vyvrací. Celkově se proto zdá, že testosteron jako takový agresi nezpůsobuje a spíše umocňuje intenzitu již existující agrese. Krom umocňování již existující agrese testosteron podporuje růst svalové hmoty či tendenci k podstupování rizik a celkově souvisí s kompeticí, dominancí, sociálním statutem, hierarchií či preferencí dětí k fyzickým hrám. Na základě uvedeného proto soudím, že tyto faktory s agresí do jisté míry souviset můžou.

Dále se potvrdilo, že muži jsou v průměru fyzicky silnější a větší než ženy, což reflektuje vliv biologických, ale také i kulturních faktorů. Dá se proto usuzovat, že v porovnání s ženami jsou muži k agresi a násilí lépe fyzicky přizpůsobeni. Jistou korelaci nabízí dle některých autorů i mužská psychologie, kdy tito autoři popisují, že si muži na rozdíl od žen vytvořili psychologické mechanismy související s agresí. Tyto závěry jsou však pouhé hypotézy a je tedy nutné je brát s rezervou. Jasno tak není ani v rámci problematiky *my vs. oni*, kdy by muži měli být více nepřátelští vůči lidem mimo členskou skupinu. I zde je potřeba brát tyto závěry s rezervou, protože se tyto závěry setkávají s kritikou a názor v této problematice tak není jednotný. Na druhou stranu podloženými se zdají být závěry, že muži mají v porovnání s ženami za určitých podmínek nižší míru empatie, projevují obecně větší náchylnost k poruchám osobnosti, a také že reagují na stres větší agresí, než je tomu u žen. Přesvědčivé důkazy předkládá také evoluční biologie

v otázce reprodukce, kdy je pravděpodobné, že agrese měla funkci v rámci kompetice mužů navzájem a také měla vliv na udržení si mužského statusu, který byl nejspíš v přímé korelaci s reprodukčním úspěchem.

Výzkumy dále prokazují, že děti preferují genderově vyhraněné hračky, jež stereotypně náleží jejich pohlaví, a zatímco dívčí hračky vedou k domácnosti a péči, tak maskulinní hračky souvisí často s agresí či násilím. Dále chlapci více než dívky preferují fyzické, kompetitivní, agresivní a bojovné hry, které jsou také jedním z hlavních důvodů segregace dětských skupin dle pohlaví a následné konzervaci chlapeckých a dívčích světů. K tomu se přidává také pohlavně specifická výchova primárně ze strany rodičů, a to především otce, která je do jisté míry součástí všech zkoumaných kultur. Výchova chlapců tak směřuje k obrazu „*velkého kluka*“, který je bojovný, kompetitivní, aktivní neprojevují emoce či slabost a na rozdíl od dívek se jim tolerují typické „klukoviny“ či agrese. Výchova dívek je naopak zaměřená na „*něžné holčičky*“, které jsou pasivní, nekompetitivní, poslušné a emocionální a jejich agrese je potlačována. V neposlední řadě stereotypní pojetí maskulinity vedoucí k představě „*pravého muže*“, mužská identita či mužské sociální role mají blíže k agresi a násilí než stereotypní pojetí ženství, ženské identity či ženských sociálních rolí, které si primárně zakládají na pasivitě, křehkosti a odrazování od agrese či násilí.

Hodnotím tedy, že větší tendence mužů k agresi a násilí v porovnání s ženami je závislá jak na biologických, tak kulturních faktorech a tyto faktory jsou často propojeny mezi sebou navzájem takovým způsobem, že lze jen těžko mluvit o čistě biologických či čistě kulturních vlivech. Do jisté míry tak s mužskou tendencí k agresi souvisí vliv testosteronu, který agresi nevyvolává, ale působí na agresi vedlejšími způsoby, jež mohou být s agresi kompatibilní. Jako vysvětlení bych nevyklučoval také různé psychologické mechanismy, ačkoli jejich vliv je nejspíš omezený a je potřeba většího množství výzkumů z důvodu nejednotného názoru v této problematice.

Celkově jako nejprokázanější v rámci mapování diskuse hodnotím následující vlivy: Za první: V průměru větší fyzická predispozice mužů k fyzické agresi, která je sledována takřka univerzálně. Za druhé: Evoluční vysvětlení rozdílné mužské reprodukční strategie a kompetice mezi muži, kdy tyto závěry korelují se statistikou, jsou přijímány většinou autorů v oboru a celkově reflektují pozorování mužského chování v normálním životě. Za třetí: Prokazatelnou evidencí se silnou argumentační základnou

autorů se zdají být také maskulinní hračky, typicky chlapecké dětské hry, segregace dětských skupin dle pohlaví, rozdílná výchova chlapců a dívek, stereotypní vyobrazení maskulinity a v neposlední řadě také pojetí mužské identity.

Na zhodnocení těchto klíčových vlivů mezi sebou a stanovení jejich důležitosti v otázce mužské agrese a násilí by bylo potřeba nejspíš podrobných meta-analýz, které by možná dokázaly odpovědět, do jaké míry můžeme mužskou agresi ovlivnit například správně zvolenou výchovou či jinými vlivy v rámci prostředí. Toto téma je tedy z důvodu mnoha proměnných celkově velmi komplexní a krom zmíněných meta-analýz stále nabízí velký prostor pro další výzkumy, ať už se jedná o psychologické, biologické či například sociologické studie, které by pokračovaly v osvětlování toho, na kolik se muži rodí od přírody agresivní, a na kolik je agresivní činíme možná i nevědomě my sami naší kulturou.

Seznam zdrojů

ARCHER, John. Sex Differences in Aggression in Real-World Settings: A Meta-Analytic Review. Online. *Review of General Psychology*. 2004, 8(4), s. 291-322. ISSN 1089-2680. Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.4.291>. [cit. 2024-05-20].

BARTOLOMEI, Sandro; GRILLONE, Giuseppe; DI MICHELE, Rocco a CORTESI, Matteo. A Comparison between Male and Female Athletes in Relative Strength and Power Performances. Online. *Journal of Functional Morphology and Kinesiology*. 2021, 6(1). ISSN 2411-5142. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/jfmk6010017>. [cit. 2024-03-19].

BAUM, Matthew L. *The Monoamine Oxidase A (MAOA) Genetic Predisposition to Impulsive Violence: Is It Relevant to Criminal Trials?* Online. *Neuroethics*. 2013, 6(2), s. 287-306. ISSN 1874-5490. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s12152-011-9108-6>. [cit. 2024-05-20].

BENATAR, David. *The Second Sexism*. Online. Wiley, 2012. ISBN 9780470674468. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/9781118192337>. [cit. 2024-05-22].

BJÖRKQVIST, Kaj. Sex differences in physical, verbal, and indirect aggression: A review of recent research. Online. *Sex Roles*. 1994, 30(3-4), s. 177–188. ISSN 0360-0025. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/BF01420988>. [cit. 2024-04-04].

BLAKEMORE, Judith E. Owen a CENTERS, Renee E. Characteristics of Boys' and Girls' Toys. Online. *Sex Roles*. 2005, 53(9-10), s. 619–633. ISSN 0360-0025. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s11199-005-7729-0>. [cit. 2024-04-04].

BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-775-5.

BOZKURT, Veysel; TARTANOGLU, Safak a DAWES, Glenn. Masculinity and Violence: Sex Roles and Violence Endorsement among University Students. Online. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015, 205, s. 254–260. ISSN 18770428. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.09.072>. [cit. 2024-04-05].

BRINK, T. L. *Psychology: a student friendly approach*. Online. 7th ed. San Bernardino, CA: San Bernardino Community College District, 2018. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/335128923_Psychology_a_student_friendly_approach. [cit. 2024-03-20].

BUSS, David M. *Evolutionary psychology*. 5th edition. Routledge, 2016. ISBN 978-0205992126.

CADORET, Remi J.; LEVE, Leslie D. a DEVOR, Eric. *Genetics of aggressive and violent behavior*. Online. *Psychiatric Clinics of North America*. 1997, 20(2), s. 301–322. ISSN 0193953X. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S0193-953X\(05\)70314-2](https://doi.org/10.1016/S0193-953X(05)70314-2). [cit. 2024-03-14].

COPPING, Lee. Gender differences in violence and aggression. In: STURMEY, Peter. *The Wiley Handbook of Violence and Aggression*. 2017. Wiley-Blackwell, 2017. ISBN 978-1-119-05755-0.

DABBS, James M.; CARR, Timothy S.; FRADY, Robert L. a RIAD, Jasmin K. Testosterone, crime, and misbehavior among 692 male prison inmates. Online. *Personality and Individual Differences*. 1995, 18(5), s. 627–633. ISSN 01918869. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(94\)00177-T](https://doi.org/10.1016/0191-8869(94)00177-T). [cit. 2024-03-17].

EAGLY, Alice H. a Valerie J. STEFFEN. Gender and Aggressive Behavior: A Meta-Analytic Review of the Social Psychological Literature. *Psychological Bulletin*. 1986, 100(3), 309–330. ISSN 0033-2909.

EVERETT, Jim A. C.; FABER, Nadira S. a CROCKETT, Molly. Preferences and beliefs in ingroup favoritism. Online. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. 2015, 9. ISSN 1662-5153. Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2015.00015>. [cit. 2024-03-26].

FERGUSON, R. Brian. *Born to Live: Challenging Killer Myths. Origins of Altruism and Cooperation* [online]. New York, NY: Springer New York, 2011, 2011-7-6, 249–270 [cit. 2022-05-06]. ISBN 978-1-4419-9519-3. Dostupné z: doi:10.1007/978-1-4419-9520-9_14

FERGUSON, R. Brian. *The Dark Side of Man: Tracing the Origins of Male Violence*. *American Anthropologist* [online]. 2000, 102(1), 172–173 [cit. 2022-05-06]. ISSN 0002-7294. Dostupné z: doi:10.1525/aa.2000.102.1.172

GEORGE, Malcolm J. Into the Eye of the Medusa: Beyond Testosterone, Men, and Violence. Online. *The Journal of Men's Studies*. 1997, 5(4), s. 295–313. ISSN 1060-8265. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/106082659700500403>. [cit. 2024-04-05].

GHIGLIERI, Michael. *The Dark Side of Man: Tracing the Origins of Violence*. Perseus Books, 1999. ISBN 978-0738200767.

GIAMMANCO et al. Testosterone and aggressiveness. Online. *Medical Science Monitor*. 2005, 11(4), s. 136–145. ISSN 1643-3750. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15795710/>. [cit. 2024-04-04].

GOLDMAN, Bruce. *Two minds: The cognitive differences between men and women*. Online. Stanford Medicine. 2017. Dostupné z: <https://stanmed.stanford.edu/how-mens-and-womens-brains-are-different/>. [cit. 2024-04-04].

GOLDSTEIN, Joshua. Aggressive toy play. In: PELLEGRINI, A. D. (ed.). *The future of play theory: A multidisciplinary inquiry into the contributions of Brian Sutton-Smith*. State University of New York Press., 1995, s. 127–147.

GOLDSTEIN, Joshua. *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. ISBN 978-0521001809.

Gonadoliberin. Online. Národní zdravotnický informační portál. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/rejstrikovy-pojem/3708>. [cit. 2024-05-20].

GRIGGS et al. Effect of testosterone on muscle mass and muscle protein synthesis. Online. *Journal of Applied Physiology*. 1989, 66(1), s. 498–503. ISSN 8750-7587. Dostupné z: <https://doi.org/10.1152/jappl.1989.66.1.498>. [cit. 2024-03-17].

GUPTA, Vinayak, Abrar A. KHAN, Binu K. SASI a Nitish R. MAHAPATRA. Molecular mechanism of monoamine oxidase A gene regulation under inflammation and ischemia-like conditions: key roles of the transcription factors GATA 2, Sp1 and TBP. *Journal of Neurochemistry* [online]. 2015, 134(1), 21–38 [cit. 2024-03-14]. ISSN 0022-3042. Dostupné z: doi:10.1111/jnc.13099

HANDELSMAN, David J; HIRSCHBERG, Angelica L a BERMON, Stephane. Circulating Testosterone as the Hormonal Basis of Sex Differences in Athletic Performance. Online. *Endocrine Reviews*. 2018, 39(5), s. 803–829. ISSN 0163-769X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1210/er.2018-00020>. [cit. 2024-03-16].

HART, Donna, a Robert W. SUSSMAN. *Man the Hunted: Primates, Predators, and Human Evolution*. New York: Westview, 2005. ISBN 0-8133-3936-7

HEISKANEN, Markku a Anni LIETONEN. *Kriminalita a gender: Studie zaměřená na zastoupení mužů a žen v mezinárodní statistice kriminality*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-952-5333-99-2.

HELLENDORRN, Joop a HARINCK, Frits J. H. War Toy Play and Aggression in Dutch Kindergarten Children. Online. *Social Development*. 1997, roč. 6, č. 3, s. 340-354. ISSN 0961-205X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.1997.tb00110.x>. [cit. 2024-05-25].

HOFSTEDE, Geert. *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Online. 2nd. Thousand Oaks, CA.: Sage Publications, 2001. Dostupné z: [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(02\)00184-5](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0005-7967(02)00184-5). [cit. 2024-03-31].

HOLLWAY, Wendy. Take the Violent Toys from Boys? Desire for Containment and the Containment of Desire. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*. 1999, 4(2), 275–280. ISSN 1359-1045.

CHERNEY, Isabelle D. a LONDON, Kamala. Gender-linked Differences in the Toys, Television Shows, Computer Games, and Outdoor Activities of 5- to 13-year-old Children. Online. *Sex Roles*. 2006, 54(9-10), s. 717–726. ISSN 0360-0025. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9037-8>. [cit. 2024-04-04].

Intentional homicide. Online. UNITED NATIONS. DataUNODC. 2023. Dostupné z: <https://dataunodc.un.org/dp-intentional-homicide-victims>. [cit. 2024-04-04].

KANEHISA, H.; IKEGAWA, S. a FUKUNAGA, T. Comparison of muscle cross-sectional area and strength between untrained women and men. Online. *European Journal of Applied Physiology and Occupational Physiology*. 1994, 68(2), s. 148–154. ISSN 0301-5548. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/BF00244028>. [cit. 2024-03-19].

KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006. Spektrum (Portál). ISBN 80-7367-145-x.

KAUFMAN, Michael. Being a man doesn't have to be a struggle. Online. *The Toronto Star*. 1991. ISSN 0319-0781. Dostupné z: <https://michaelkaufman.com/wp-content/uploads/2009/01/three-newspaper-articles.pdf>. [cit. 2024-04-05].

KAUFMAN, Michael. Better fathering will help end violence. Online. *Pelastakaa Lapset*. 1998. Dostupné z: <https://michaelkaufman.com/wp-content/uploads/2009/01/three-newspaper-articles.pdf>. [cit. 2024-04-05].

KAUFMAN, Michael. Men must abandon notion they are violent by nature. Online. *The Toronto Star*. 1991. ISSN 0319-0781. Dostupné z: <https://michaelkaufman.com/wp-content/uploads/2009/01/three-newspaper-articles.pdf>. [cit. 2024-04-05].

KIMMEL, M. Masculinities and Femininities. Online. In: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Elsevier, 2001, s. 9318–9321. ISBN 9780080430768. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/03977-2>. [cit. 2024-03-28].

KLUGMAN, Karen. A Bad Hair Day for G.I. Joe. In: CLARK, Beverly a HIGONNET, Margaret (ed.). *Girls, Boys, Books, Toys: Gender in Children's Literature and Culture*. Baltimore: Hopkins Press, 1999, s. 169–182. ISBN 9780801860539.

KOHOUTOVÁ, Milada. *Lékařská biologie a genetika (II. díl)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013. 202 s. ISBN 978-80-246-1873-9.

LIU, Ruth X. a KAPLAN, Howard B. Role Stress and Aggression Among Young Adults: The Moderating Influences of Gender and Adolescent Aggression. Online. *Social Psychology Quarterly*. 2004, 67(1), s. 88–102. ISSN 0190-2725. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/019027250406700108>. [cit. 2024-04-05].

LORENZ, Konrad. *Takzvané zlo*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0264-0.

MARTIN, Debra L. Violence and Masculinity in Small-Scale Societies. Online. *Current Anthropology*. 2021, 62(S23), s. S169–S181. ISSN 0011-3204. Dostupné z: <https://doi.org/10.1086/711689>. [cit. 2024-04-05].

MARWHA, Dhruv; HALARI, Meha a ELIOT, Lise. Meta-analysis reveals a lack of sexual dimorphism in human amygdala volume. Online. *NeuroImage*. 2017, 147, s. 282–294. ISSN 10538119. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2016.12.021>. [cit. 2024-03-20].

MASCULINITY. Online. CLEARLY CULTURAL - Making Sense of Cross Cultural Communication. Dostupné z: <https://clearlycultural.com/geert-hofstede-cultural-dimensions/masculinity/>. [cit. 2024-04-04].

- MAZUR, Allan a BOOTH, Alan. Testosterone and dominance in men. Online. *Behavioral and Brain Sciences*. 1998, 21(3), s. 353–363. ISSN 0140-525X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0140525X98001228>. [cit. 2024-03-17].
- MCDONALD, Melissa M.; NAVARRETE, Carlos David a VAN VUGT, Mark. Evolution and the psychology of intergroup conflict: the male warrior hypothesis. Online. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 2012, 367(1589), s. 670–679. ISSN 0962-8436. Dostupné z: <https://doi.org/10.1098/rstb.2011.0301>. [cit. 2024-04-04].
- MILLER, A. E. J.; MACDOUGALL, J. D.; TARNOPOLSKY, M. A. a SALE, D. G. Gender differences in strength and muscle fiber characteristics. Online. *European Journal of Applied Physiology and Occupational Physiology*. 1993, 66(3), s. 254–262. ISSN 0301-5548. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/BF00235103>. [cit. 2024-03-19].
- MILLER, Cynthia L. Qualitative differences among gender-stereotyped toys: Implications for cognitive and social development in girls and boys. Online. *Sex Roles*. 1987, 16(9-10), s. 473–487. ISSN 0360-0025. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/BF00292482>. [cit. 2024-03-23].
- MOORADIAN, A. D.; MORLEY, J. E. a KORENMAN, S. G. Biological Actions of Androgens. Online. *Endocrine Reviews*. 1987, 8(1), s. 1–28. ISSN 0163-769X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1210/edrv-8-1-1>. [cit. 2024-03-16].
- MOORE, John H. The Reproductive Success of Cheyenne War Chiefs: A Contrary Case to Chagnon's Yanomamo. *Current Anthropology*. 1990, 31(3), s. 322-330. ISSN 00113204.
- NUSSBAUM, Robert L., Roderick R. MCINNES a Huntington F. WILLARD. *Klinická genetika*. 6. vyd. Praha: Triton, c2004. ISBN 80-725-4475-6.
- O'LEARY, K. Daniel. Are women really more aggressive than men in intimate relationships? Comment on Archer. Online. *Psychological Bulletin*. 2000, 126(5), s. 685–689. ISSN 0033-2909. Dostupné z: <https://doi.org/10.1037//0033-2909.126.5.685>. [cit. 2024-04-04].
- OLSSON, Andreas; EBERT, Jeffrey P.; BANAJI, Mahzarin R. a PHELPS, Elizabeth A. The Role of Social Groups in the Persistence of Learned Fear. Online. *Science*. 2005,

309(5735), s. 785–787. ISSN 0036-8075. Dostupné

z: <https://doi.org/10.1126/science.1113551>. [cit. 2024-03-26].

PALUMBO, Sara; MARIOTTI, Veronica; IOFRIDA, Caterina a PELLEGRINI, Silvia. Genes and Aggressive Behavior: Epigenetic Mechanisms Underlying Individual Susceptibility to Aversive Environments. Online. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. 2018, 12. ISSN 1662-5153. Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2018.00117>. [cit. 2024-03-14].

PETRUSEK, Miloslav. *Skupina členská*. Online. SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, V.V.I. Sociologická encyklopedie. 11. 12. 2017. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Skupina_%C4%8Dlensk%C3%A1. [cit. 2024-04-04].

Project Implicit: About the IAT. Online. Projectimplicit.net. 2011. Dostupné z: <https://implicit.harvard.edu/implicit/iatdetails.html>. [cit. 2024-05-24].

REBOLLO MESA, Irene; POLDERMAN, Tinca a MOYA ALBIOL, Luis. Genética de la violencia humana. Online. *Revista de Neurología*. 2010, 50(9). ISSN 0210-0010. Dostupné z: <https://doi.org/10.33588/rn.5009.2009337>. [cit. 2024-04-04].

RHEINGOLD, Harriet L. a COOK, Kaye V. The Contents of Boys' and Girls' Rooms as an Index of Parents' Behavior. Online. *Child Development*. 1975, 46(2). ISSN 00093920. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1128142>. [cit. 2024-03-23].

SAPOLSKY, Robert M. Chování: biologie člověka v dobrém i ve zlém. Praha: Dokořán, 2019. Zip (Dokořán). ISBN 978-80-7363-947-1.

SCOTT, Anna L.; BORTOLATO, Marco; CHEN, Kevin a SHIH, Jean C. Novel monoamine oxidase A knock out mice with human-like spontaneous mutation. Online. *NeuroReport*. 2008, 19(7), s. 739–743. ISSN 0959-4965. Dostupné z: <https://doi.org/10.1097/WNR.0b013e3282fd6e88>. [cit. 2024-03-14].

SOMA, K. K. Testosterone and Aggression: Berthold, Birds and Beyond. Online. *Journal of Neuroendocrinology*. 2006, 18(7), s. 543–551. ISSN 0953-8194. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2826.2006.01440.x>. [cit. 2024-03-16].

STATISTA RESEARCH DEPARTMENT. Number of mass shootings in the United States between 1982 and December 2023, by shooter's gender. *Statista* [online]. 2024,

29. 1. 2024 [cit. 2024-04-04]. Dostupné z:

<https://www.statista.com/statistics/476445/mass-shootings-in-the-us-by-shooter-s-gender/>

Swyer syndrome. Online. Medlineplus. 2022. Dostupné

z: <https://medlineplus.gov/genetics/condition/swyer-syndrome/>. [cit. 2024-04-04].

The Pueblos: 1700 to 1725. Online. Nativeamericannetroots. 2013. Dostupné

z: <http://nativeamericannetroots.net/diary/1461>. [cit. 2024-05-23].

THOMAS, John C. a KOPEL, Jonathan. Male Victims of Sexual Assault: A Review of the Literature. Online. *Behavioral Sciences*. 2023, 13(4). ISSN 2076-328X. Dostupné

z: <https://doi.org/10.3390/bs13040304>. [cit. 2024-05-26].

TROJAN, Stanislav. *Lékařská fyziologie*. Vyd. 4. Praha: Grada, 2003. ISBN 80-247-0512-5.

UNODC. *Global Study on Homicide: Executive summary*. Online. Unodc. 2019.

Dostupné z: <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet1.pdf>.

[cit. 2024-05-20].

VAN VUGT, Mark. Gender Differences in Cooperation and Competition: The Male-

Warrior Hypothesis. *Psychological Science* [online]. 2006, 18(1), 19–23 [cit. 2023-02-

22]. Dostupné z: <http://www.professormarkvanvugt.com/images/files/malewarrior.pdf>

VICHLENDA, Milan a KRČEK, Ivan. *Kriminologie: Studijní opora pro Střední*

odbornou školu ochrany osob a majetku s.r.o. Online. Karviná, 2011. Dostupné

z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>. [cit. 2024-04-04].

WATSON, Malcolm W. a PENG, Ying. The Relation Between Toy Gun Play and

Children's Aggressive Behavior. Online. *Early Education & Development*. 1992, roč. 3,

č. 4, s. 370-389. ISSN 1040-9289. Dostupné

z: https://doi.org/10.1207/s15566935eed0304_7. [cit. 2024-05-25].

WATSON, Sandy White. Boys, masculinity and school violence: reaping what we sow.

Online. *Gender and Education*. 2007, 19(6), s. 729–737. ISSN 0954-0253. Dostupné

z: <https://doi.org/10.1080/09540250701650672>. [cit. 2024-04-04].

WELSCH, Robert a ENDICOTT, Kirk. *Taking sides : clashing views in controversial anthropology*. 4. ed. New York: McGraw-Hill, 2008. ISBN 9780073515229.

WHITING, Beatrice B. a WHITING, John W. M. *Children of Six Cultures*. Online. Harvard University Press, 1975. ISBN 9780674593763. Dostupné z: <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674593770>. [cit. 2024-05-19].

WHO Violence Prevention Unit: approach, objectives and activities, 2022-2026. Online. World Health Organization (WHO). 2022. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/m/item/who-violence-prevention-unit--approach--objectives-and-activities--2022-2026>. [cit. 2024-05-19].

WILSON, Edward O. *O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Praha: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-710-6076-3.

WRANGHAM, Richard a Dale PETERSON. *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence* [online]. Houghton Mifflin Harcourt, 1996 [cit. 2022-05-06]. ISBN 9780395877432.

WRANGHAM, Richard. Chimpanzee Violence is a Serious Topic: A Response to Sussman and Marshack's Critique of Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence. *Global nonkilling working papers* [online]. 2010, (1), 29–44 [cit. 2022-05-06]. ISSN 2077-1428. Dostupné z: <https://nonkilling.org/pdf/wp1.pdf>

YOUNGER, Stephen. Leadership, Violence, and Warfare in Small Societies. Online. *Journal of Artificial Societies and Social Simulation*. 2011, 14(3). ISSN 1460-7425. Dostupné z: <https://doi.org/10.18564/jasss.1784>. [cit. 2024-05-24].

ZRZAVÝ, Jan. *Proč se lidé zabíjejí: homicida a genocida*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-725-4518-3.